

LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

När socialsekreteraren möter ett barn som är gift

En studie om moraliska dilemman och handlingsutrymme

Liz Kyrklund, Linnea Hagnell

Kandidatuppsats (SOPA 63)

HT 2016

Handledare: Malin Arvidson

Abstract

Author(s): Linnea Hagnell, Liz Kyrklund

Title: When the Social Welfare Worker Meets a Child That is Married – A Study on Moral Dilemmas and Discretion

Supervisor: Malin Arvidson

Assessor: Anna Tegunimataka

The aim of this study was to examine how social welfare workers identify, reason about and handle the moral dilemmas that can occur in the assessment of the child's best interest when the child is married. Due to the increased presence of unaccompanied children that are married when seeking asylum in Sweden, the social services were challenged during the fall in 2015. There was no clear direction on how to handle the situation and the social services has been criticized by a large public including politicians and authorities. The criticism was founded upon the fact that child marriage is illegal in Sweden and the fact that social welfare workers placed the married child together with its spouse. As a response the National Board of Health and Welfare formulated guidelines for the social welfare workers on how to handle the target group. The guidelines emphasize individual assessments based on the best interest of the child. We have completed seven semi-structured interviews combined with a vignette with the social welfare workers most likely to encounter married children in their profession. The theoretical frame of this study is mainly street-level bureaucracy to analyze what shapes the social welfare worker's discretion and how they use it when dealing with dilemmas. We found that most social welfare workers identify a dilemma in the assessments, both when it comes to the child's best interest and cultural consideration. We have identified varied strategies in dealing with the dilemmas that occur and categorized these into four actors (moral actor, bureaucratic actor, ambivalent actor and principled actor). We further discovered a lack of individual assessments in many of the actors. The actors illustrate the difference in treatment the married children could possibly experience. We argue that individual resources are the main reason behind the difference in how they use their discretion and approaches.

Keywords: moral dilemmas, social welfare workers, discretion, child marriage, vignette, semi- structured interview, street- level bureaucracy, social work

Förord

Vi vill rikta ett stort tack till vår handledare Malin Arvidson för alla goda råd under uppsatsskrivandets gång. Vi vill även tacka de informanter som tog sig tid att ställa upp på våra intervjuer, trots en pressad arbetssituation. Sist men inte minst vill vi tacka varandra för ett gott samarbete samt en rolig och lärorik tid.

Innehållsförteckning

1. Problemformulering	1
2. Syfte och frågeställningar	2
3. Bakgrund	3
3.1 <i>Ensamkommande barn</i>	3
3.2 <i>Stärkt skydd mot barnäktenskap</i>	3
3.3 <i>Barnäktenskap och tvångsäktenskap</i>	4
3.4 <i>Barnkonventionen</i>	5
3.5 <i>Socialstyrelsens vägledning</i>	5
4. Tidigare forskning	6
4.1 <i>Moraliska dilemman inom socialt arbete</i>	6
4.1.1 <i>En avvägning mellan mänskliga rättigheter och kulturell hänsyn</i>	7
4.2 <i>Moraliska dilemman inom mångfaldsarbete</i>	7
4.3 <i>Moraliska dilemman inom vården</i>	8
4.4 <i>Barnets bästa</i>	9
4.5 <i>Sammanfattning</i>	10
4.5.1 <i>Kunskapsluckor och hur vårt arbete kan bidra</i>	10
4.6 <i>Litteratursökning</i>	11
5. Teori	12
5.1 <i>Gräsrotsbyråkrati</i>	12
5.1.1 <i>Handlingsutrymme</i>	12
5.1.2 <i>Regel-bundenhet</i>	13
5.2 <i>Universella värden</i>	13
6. Metod	15
6.1 <i>Metodmässiga överväganden</i>	15
6.2 <i>Metodens förtjänster och begränsningar</i>	15
6.3 <i>Metodens tillförlitlighet</i>	17
6.4 <i>Urval</i>	18
6.5 <i>Bearbetning och analys</i>	19
6.6 <i>Etiska överväganden</i>	19
6.7 <i>Arbetsfördelning</i>	20
7. Resultat och analys	21
7.1 <i>Informeranter</i>	21
7.2 <i>Vinjetten</i>	22
7.3 <i>Moraliska dilemman</i>	24
7.4 <i>Moraliska resonemang</i>	26
7.4.1 <i>Barnets bästa</i>	26
7.4.2 <i>Kulturell hänsyn</i>	27
7.5 <i>Handlingsutrymme</i>	29
7.6 <i>Strategier</i>	31

7.6.1 Moralisk aktör	31
7.6.2 Byråkratisk aktör	33
7.6.3 Ambivalent aktör	35
7.6.4 Principfast aktör	36
7.7 <i>Avslutande analys</i>	37
7.2.1 Hur resonerar socialsekreterarna kring barnets bästa i bedömningar som avser gifta barn?.....	37
7.7.2 Vilka resonemang förs kring de moraliska dilemman som kan uppstå?	38
7.7.3 Vilka variationer i hanteringen av dilemman finns?	39
7.7.4 Hur kan vi förstå variationerna i hanteringen av dilemman?.....	40
8. Avslutande diskussion	42
9. Referenser	45
Bilaga 1: Vinjetten	50
Bilaga 2: Intervjuguide	51
Bilaga 3: Informationsbrev	53

1. Problemformulering

Under hösten 2015 har 132 fall av barnäktenskap uppdagats enligt en undersökning av Migrationsverket (2016). Barnombudsmannen har kritiserat svenska myndigheter för en bristande hantering vad gäller att tillgodose skydd för ensamkommande asylsökande barn som är gifta (BO 2016a). Migrationsverket fastställer i sin utredning att socialtjänsten, med bakgrund av att barnet kommer från en kultur där tvångsäktenskap förekommer, ska utreda under vilka förutsättningar äktenskapet skett såsom att så långt som möjligt fastställa flickans inställning och valmöjlighet till detta. Anledningen till det är eftersom flickans kulturella bakgrund kan inbegripa normer och seder som normaliserar tvångs- och barnäktenskap och därför kan påverka flickornas val att vilja bo med sin make. Därför bör barnet ges möjlighet att höras för att kunna fastställa barnets egentliga vilja (Migrationsverket 2016).

Socialstyrelsen (2016a) har som respons på ökad förekomst av barnäktenskap och kritiken mot handläggningen av detta formulerat vägledande råd för handläggning av målgruppen. I den betonas vikten av att göra individuella bedömningar utifrån barnets bästa genom att överväga barnets vilja och andra omständigheter som omger barnet. Då Socialstyrelsen lägger tyngd vid att individuella bedömningar ska göras, kan det uppstå en konflikt med omgivande samhällets värderingar då en individuell bedömning kan innebära att gifta barn placeras med sin make. Socialarbetare möter dagligen moraliska problem i sin yrkesutövning. När dessa problem också blir en fråga och socialarbetaren ställs inför olika alternativ kan det uppstå ett moraliskt dilemma (Keinemans & Kanne 2013). Banks och Williams (2005) benämner det som ett etiskt dilemma och beskriver det som situationer som involverar beslutsfattande och ett val mellan två oönskade alternativ, där det är svårt att avgöra vilket som är det rätta.

Akademikerförbundet SSR (2013) har formulerat etiska riktlinjer för socialt arbete, vilka syftar till att uppmuntra socialarbetarens etiska reflexion. De tar upp några vanligt förekommande etiska dilemman inom socialt arbete varav ett lyder "Att hävda demokratiska värden som individuell frihet och lika villkor för kvinnor och män contra att visa respekt för medborgare och grupper som inte bejakar dessa värden"

(Akademikerförbundet SSR 2013:7). Utifrån detta dilemma kan paralleller dras till de dilemman som kan uppstå i handläggningen av barn som är gifta.

Handlingsutrymmet kan ses som en utgångspunkt i Lipskys (1980) teoretiska diskussion om vilka dilemman som kan uppstå för de tjänstemän (inom teorin kallad gräsrotsbyråkrater) som är i direktkontakt med klienter och vars arbete inbegriper en beslutsfattande funktion. Detta på grund av att deras handlingsmöjligheter begränsas eller ökar beroende på hur deras handlingsutrymme ser ut (Lipsky 1980). Med den här bakgrunden är det av vikt att undersöka hur den enskilde socialsekreteraren resonerar kring barnets bästa i handläggningen av barn som är gifta. Vi vill utröna vilka dilemman de själva upplever kan uppstå vid placeringsbeslut, hur de reflekterar kring och hanterar dem. Med anledning av barnäktenskap som ökat fenomen i svenska samhället så är det angeläget att få en djupare förståelse av komplexiteten i handläggningen av dessa ärenden, vad gäller bedömningar utifrån barnets bästa. Vidare är det relevant för det sociala arbetets utveckling att kunskapen på området fördjupas i takt med att socialsekreterare i allt högre utsträckning kommer i kontakt med målgruppen. Det är även betydelsefullt för vetenskapen i stort då det finns en brist i aktuell forskning som belyser de dilemman som kan uppstå utifrån fenomenet barnäktenskap. Därmed kan det vara ett användbart exempel för att belysa de moraliska dilemman som kan uppstå inom socialt arbete.

2. Syfte och frågeställningar

Studiens syfte är att undersöka hur socialsekreterare identifierar, resonerar kring och hanterar moraliska dilemman som kan uppstå i handläggningen av placering av barn som är gifta.

- Hur resonerar socialsekreterarna kring barnets bästa i bedömningar som avser gifta barn?
- Vilka resonemang förs kring de moraliska dilemman som kan uppstå?
- Vilka variationer av strategier i hanteringen av dilemman finns och hur kan vi förstå dem?

3. Bakgrund

Nedan presenterar vi definitioner avseende ensamkommande barn, barnäktenskap, tvångsäktenskap och bakgrundsinformation om barnkonventionen och socialstyrelsens vägledning för handläggning av ensamkommande gifta barn. Denna bakgrundsinformation är nödvändig då det är i samband med att dessa lagar, riktlinjer och principer ska appliceras på verkliga fall som det kan uppstå dilemman kring vilka rättigheter och principer som ska prioriteras.

3.1 Ensamkommande barn

Vad som definierar ett ensamkommande barn står att finna i lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl. Beskrivningen lyder följande:

att med ensamkommande barn avses barn som är under 18 år som vid ankomsten till Sverige är skilda från sina föräldrar eller någon annan som anses ha trätt i föräldrarnas ställe, eller som efter ankomsten står utan sådana ställföreträdare (1994:137).

3.2 Stärkt skydd mot barnäktenskap

Alla äktenskap där en eller båda parter är under 18 år räknas enligt svensk lag som barnäktenskap (SOU 2012:35). Den som är under 18 år får inte ingå äktenskap, enligt 2 kap. 1 § Äktenskapsbalk (1987:230) men äktenskap som är utländska och är giltigt i den stat det ingicks kan dock erkännas i Sverige enligt 1 kap 7 § i Lag om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap (1904:26). Den 1 juli 2014 stärktes skyddet mot barnäktenskap och tvångsäktenskap. Två nya brott tillkom: äktenskapstvång, 4 kap. 4 c § Brottsbalk (1962:700) och vilseledande till tvångsäktenskapsresa 4 kap. 4 d § Brottsbalk (1962:700). Möjligheten att ansöka om äktenskapsdispens, det vill säga möjligheten för en person under 18 att ingå äktenskap, togs bort. Barnäktenskap som ingåtts utanför landet, där en av parterna har anknytning till Sverige, ska enbart erkännas om det finns synnerliga skäl (Justitiedepartementet 2014).

3.3 Barnäktenskap och tvångsäktenskap

Migrationsverket (2016) har sammanställt en utredning som belyser förekomsten av barnäktenskap bland ensamkommande barn där äktenskapet har ingåtts utomlands och hur dessa hanteras. Det konstateras utifrån rapporten att det saknas en helhetssyn för handläggningen av barn som är gifta. Migrationsverkets utgångspunkt kan vara att placera flickan och den vuxna mannen tillsammans då anvisningen kan baseras på flickans önskan även om det sen är socialtjänstens övergripande ansvar att placera barnet. I propositionen om stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap (SOU 2012:35) redogörs för de negativa följder tvångs- och barnäktenskap har för den utsatte. Tvångsäktenskap är i sig ett stort övergrepp och därtill medför det en överhängande risk för sexuella övergrepp samt andra former av utnyttjande. Barnäktenskap som inte innefattar tvång kan också få negativa konsekvenser, såsom en förkortad skolgång. Det är socialtjänsten som med vetskap om att barnet kommer från en kultur där tvångsäktenskap förekommer, ska utreda under vilka förutsättningar äktenskapet skett (ibid.).

Även i Norge har hanteringen barnäktenskap uppmärksammas. Welchman, Hossain & Bredal (2005) riktar kritik mot att socialtjänsten i Norge inte arbetar kring frågan om tvångsäktenskap och barnäktenskap på allvar. De belyser komplexiteten i hanteringen av barnäktenskap, såsom att risken för att stärkt lagstiftning i frågan kan anses implicera att alla arrangerade äktenskap utgörs av tvång och att alla dessa individer är i behov av skydd utan att inbegripa de enskilda individens vilja. Samtidigt kan att de som förespråkar multikulturalism underskattar den psykologiska press starka kulturella och religiösa traditioner har på unga flickor. Artikelförfattarna menar att ytterligare forskning, strategier och åtgärder krävs i Norden för att kunna stärka individens självbestämmande samtidigt som hänsyn till kulturella traditioner och seder ska tas.

I forskning behandlas barnäktenskap ofta tillsammans som en del av problematiken med tvångsäktenskap. Som en avgränsning i denna studien fokuserar vi på barnäktenskap utan att för den delen utesluta att ett barnäktenskap kan ha föregåtts av tvång. Barnäktenskap är det centrala som behandlas i denna studie.

3.4 Barnkonventionen

FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen, från den 20 november 1989 syftar till att främja barnets bästa, vilket innebär att alla barn oavsett bakgrund har rätt att behandlas med respekt och att komma till tals (UNICEF 2009). Det innebär att lagstiftning och administrativa åtgärder inom konventionsstaterna ska anpassas så att barns rättigheter blir genomförbara i enlighet med konventionen. Sverige, som är bundet till konventionen, ska såsom andra konventionsstater tillgodose barns ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, där största möjliga resurser bör avsättas för ändamålet (BO 2016b). Svenska domstolar och myndigheter ska tolka rättsregler i enlighet med konventionen och därför måste tjänstemän och beslutsfattare förhålla sig till den (SOU 2016:19). Barnrättighetsutredningen har, efter utredning på uppdrag av regeringen, lämnat ett förslag till att barnkonventionen ska bli svensk lag den 1 januari år 2018 (Regeringen 2016).

3.5 Socialstyrelsens vägledning

Enligt 1 kap 2 § Socialtjänstlagen (2001:453) ska barnets bästa beaktas vid alla åtgärder som rör barn. Begreppets innebörd är föränderligt utifrån aktuell kunskap och samhällets värderingar. Socialstyrelsens (2016b) handbok om ensamkommande barn syftar till att ge vägledning för socialsekreterare i handläggningen av målgruppen. Det beskrivs vara av vikt att socialsekreterare gör ordentliga utredningar inför att fatta beslut om placeringen av ett barn som är gift. I handboken betonas betydelsen av att göra individuella bedömningar, där barnets bästa är centralt. Det innebär att barnets vilja, kunskap om barnet, erfarenhet och vetenskap ska vägas in för att socialsekreteraren ska kunna komma fram till vad som är barnets bästa.

Med denna bakgrund blir det tydligt att det är många principer och lagar som en socialsekreterare ska förhålla sig till i beslutsfattandet av placering av ett gift barn. Tyngdpunkt ligger på att göra individuella bedömningar och ta reda på barnets vilja, vilket också är socialtjänstens ansvar. Hur socialsekreteraren ska fastställa vad som är tillräckliga underlag för att avgöra barnets vilja är emellertid inte preciserat.

4. Tidigare forskning

I detta kapitel presenterar vi forskning som belyser moraliska dilemman. Vi har eftersökt forskning kring dilemman inom olika fält med gräsrotsbyråkrater som den gemensamma nämnaren. Först presenterar vi forskning kring moraliska dilemman inom socialt arbete, sedan presenterar vi forskning inom mångfaldsarbete och därefter berör vi moraliska dilemman inom vården. Slutligen redogör vi för forskning om barnets bästa, där huvudfokus är barnets bästa i en kulturell kontext.

4.1 Moraliska dilemman inom socialt arbete

Manning (1997) belyser moraliska dilemman inom socialt arbete och använder sig av begreppet moraliskt medborgarskap som innefattar aspekter som socialt samvete, social plikttrogenhet, medvetenhet, tanke, känsla och agerande. Det grundar sig i en känsla av vad människor känner att de *bör* göra i relation till det sociala arbetet. En moralisk aspekt i socialarbetarens arbete är att spegla samhällets värderingar genom sina beslut och handlingar. I relation till detta så har socialarbetaren en viss makt i att kunna skapa en kultur efter sitt sociala samvete baserat på vad som anses vara ”det rätta” och en pliktskyldighet i att kommunicera det. Argument som talar för interventioner kommunicerar värden samtidigt som besluten ska beakta klientens perspektiv, i synnerhet i möten med olika kulturella bakgrunder. För att minska asymmetrin i maktrelationen mellan socialarbetare och klient blir det därför nödvändigt för socialarbetaren att kunna överväga olika alternativ och att ta klientens erfarenhet och kunskap i beaktning och därmed öka delaktighet i beslut som rör denne själv. En kritisk medvetenhet kring maktrelationen blir därför viktigt att beakta inom det sociala arbetet.

Keinemans och Kanne (2013) belyser också vikten av reflektion kring de moraliska problem som är närvarande i socialt arbete. Det framkommer i studien att både moraliska problem och de professionellas respons på dessa är mångtydiga. Trots det faktum att de möter moraliska problem dagligen hade de inga verktyg för att hantera dessa och artikelförfattarna menar att det behövs utformas sådana verktyg som är kontextanpassade, samtidigt som det behövs mer forskning på området för att kunna göra det. Det uppmärksammas vidare att riktlinjer verkar spela en förhållandevis liten roll för hur professionella handskas med moraliska problem. Med tanke på att det handlar om människor och omständigheterna skiljer sig åt i varje fall, kan riktlinjerna omöjligt ge konkreta svar. Personliga värderingar beskrivs emellertid ha stor betydelse för hur

socialarbetare bemöter problemen. Mattison (2000) är inne på samma spår när hon beskriver att trots tydliga riktlinjer är det ofrånkomligt att socialarbetarens egna värderingar omedvetet påverkar vilken lösning som väljs i beslutsfattandet. I slutändan blir det därför avgörande vilket handlingsutrymme socialarbetaren har och hur det används.

4.1.1 En avvägning mellan mänskliga rättigheter och kulturell hänsyn

Ett dilemma som kan uppstå för socialarbetare beskrivs av Katiuzhinsky & Okech (2002) som konflikten mellan universell och relativistisk syn på mänskliga rättigheter och kultur. De universella förespråkarna menar att det finns ett bestämt moraliskt rätt eller fel och att alla människor ska ha tillgång till universella mänskliga rättigheter. Universalister menar att det finns en risk att kulturell acceptans i förlängningen kan innebära en acceptans av kulturella traditioner som förtrycker kvinnor. Den relativistiska sidan menar istället att beslutsfattande och rättigheter måste vara anpassade efter vilka följder de har. Den menar vidare att västerländska värden inte borde påtvingas alla, utan varje samhälle måste få utforma sina egna rättigheter. I artikeln beskrivs ett dilemma för socialsekreterare avseende att ta fasta på mänskliga rättigheter och samtidigt visa kulturell hänsyn, när inte alla kulturella uttryck är förenliga med mänskliga rättigheter. För socialarbetare blir det viktigt att hitta en balans mellan kulturell mångfald och främjandet av mänskliga rättigheter. Det leder oss in på nästa avsnitt där vi berör dilemman som kan relateras till kulturella skillnader.

4.2 Moraliska dilemman inom mångfaldsarbete

I en norsk intervjustudie av Hagelund (2009) beskrivs hur gräsrotsbyråkrater inom mångfaldsarbete hanterar dilemman som de möter i sitt arbete med flyktingar. Studien syftar till att undersöka vilka strategier som används i dessa fall och även hur policys omvandlas till konkret handling. Svaren på dilemman kategoriseras sedan upp i fem repertoarer, som kategoriserar intervjupersonernas resonemang: praktiska, pedagogiska, auktoritära, delegerande och icke-ingripande strategier (ibid:84). De utgör ett analysverktyg för att bättre förstå handlingsstrategier för dilemman inom välfärdsinstitutioner då policys inte tillhandahåller lösningar för dessa.

Den *praktiska strategin* innebär att dilemman löses genom ett förhållningssätt som är lösningsfokuserat, där sikte tas på vilka mål som är betydelsefulla och därav kan kompromisser göras för att få målen uppfyllda (Hagelund 2009). Den *pedagogiska strategin* går ut på att informera och motivera eftersom att individen måste förstå varför allmänna värderingar inom majoritetskulturen är viktiga för att de ska kunna acceptera dem. Att nå samförstånd ses som en förutsättning för att undvika konflikter och dilemman. Den *auktoritära strategin* tar på sätt och vis udden av ett dilemma eftersom ageranden blir styrda av en hierarki av värderingar. Strategin innebär att vissa gränser får överskridas där det föreligger ett gott syfte. Den *delegerande strategin* handlar om att låta människor göra egna livsval, med förutsättningen att information har delgivits om olika alternativ och konsekvenser som kan komma av dessa. ”Frihet under ansvar” blir en strategi för att undvika att bli uppfattade som paternalistiska. Den *icke-interventionistiska strategin* handlar om att inte fatta aktiva beslut i komplicerade frågor, vilket kan böttna i en osäkerhet i hur en ska agera eller i en respekt för individens privatliv (Hagelund 2009).

Strategierna handlar delvis om i vilken utsträckning de individuella mångfaldsarbetarna tar på sig en aktiv eller passiv roll i tolkning av principer för en specifik situation. Hagelund (2009) menar dock att det inte är okomplicerat att göra interventioner när det samtidigt föreskrivs försiktighet för att inte inskränka på kulturella och religiösa olikheter. Två intressen ska beaktas: integrering av minoriteter så de kan bli jämställda med majoritetssamhället samtidigt som utrymme för kulturell mångfald ska ges. Det är när det ena riskerar att underminera det andra som dilemman kan uppstå. Det syftar på en motsättning i retorik och praktik då det å ena sidan förespråkas en kulturell mångfald i de riktlinjer som sätts för politiken men å andra sidan förväntas att nyanlända invandrare ska anpassa sig till majoritetskulturen.

4.3 Moraliska dilemman inom vården

Moraliska dilemman diskuteras även inom andra, angränsande områden såsom inom vården och finns många likheter i de dilemman vårdpersonal och socialarbetare handskas med. Vårdpersonal har också ett handlingsutrymme i sin direktkontakt med vårdtagare, vilket vi menar kan liknas med en gräsrotsbyråkrat. Persson och Wästerfors (2009) har intervjuat personal på vårdboenden för att förstå de moraliska och praktiska resonemang som förs kring deras handlingar, i synnerhet i relation till hur de försvarar inskränkningar av de äldres inflytande i vardagen. Det framkom att det vanligen förekom begränsningar

i de äldres inflytande gällande vardagliga saker såsom mat, sömn och aktiviteter. Vårdpersonalen framställde sig som passiva aktörer i deras berättelser där omständigheter som rör de äldres inflytande beskrevs som ofrånkomliga. I dessa berättelser använde vårdpersonalen ofta yttre omständigheter för att både rättfärdiga och ursäkra sitt beteende. Rättfärdigande beskrivs som berättelser där berättaren nekar att handlingen var felaktig men tar på sig ansvar för den medan ursäktande förklaras som berättelser där berättaren medger att handlingen var felaktig men inte tar något ansvar för den. Vårdpersonalen använde sig mest av rättfärdigande och frånsade sig ansvaret för att förklara att begränsningarna av de äldres inflytande i vardagen är accepterade beteenden (Persson & Wästerfors 2009).

Den gemensamma nämnaren i den tidigare forskningen om moraliska dilemman är gräsrotsbyråkrater som moralisk aktör när de ställs inför hur de ska lösa värderings- och intressekonflikter. Det kan även uppstå ett dilemma kring tolkningen och tillämpningen av principen om barnets bästa utifrån flexibiliteten som finns i begreppet. Detta går vi närmare in på i nästa stycke.

4.4 Barnets bästa

Barnets bästa kan tolkas på olika sätt beroende på nationell kontext, vilket Dane (2015) belyser i fråga om rättsfall inom Europa. Dane menar på att även om barnets bästa är tolkningsbart utifrån kontext bör det finnas en bärighet i principen om barnets bästa. Hon menar att även om stater förvisso inte tillåts tolka barnets bästa helt fritt så påverkas uppfattningen av vad som är barnets bästa oundvikligen av vilket samhälle barnet lever i. Vidare stadgas följande princip i barnkonventionens förord som ska följas av konventionsstaterna:

som tar vederbörlig hänsyn till vikten av varje folks traditioner och kulturella värden när det gäller barnets skydd och harmoniska utveckling. (UNICEF 2009)

Det innebär att det enskilda barnets bästa inte behöver vara alla barns bästa. Vid tillämpningen av barnets bästa ska det först utredas vad begreppet innebär- och vilka konsekvenser det får för det enskilda barnet, men även vägas mot andra rättsliga intressen i det aktuella fallet (Dane 2015). Schiratzki (2005) har forskat kring vad som är barnets bästa i både svenskt och internationellt perspektiv och beskriver att barnets bästa är

barnrättens viktigaste princip samtidigt som det ska kunna vara anpassningsbart till kulturella och moraliska värderingar. Denna flexibilitet gör barnets bästa tillämpbart i stort antal länder med sociala, kulturella och religiösa traditioner. Vidare betonas vikten att ta hänsyn till kulturella värden och traditioner i definitionen av barnets bästa samtidigt som flexibiliteten i tolkningen riskerar barnets likhet inför lagen.

4.5 Sammanfattning

Forskning visar på att moraliska dilemman är vanligt förekommande inom socialt arbete och även för andra gräsrotsbyråkrater. Den forskning vi har funnit om moraliska dilemman belyser dilemman där avvägningar blir gjorda i förhållande till kulturella bakgrunder och även moraliska dilemman som uppstår när klienten inte vill acceptera de åtgärder som socialsekreteraren argumenterar för att vara individens bästa. Forskningen om universalism och relativism exemplifierar ett typiskt dilemma som kan uppstå i socialt arbete med kulturella variationer, en konflikt som vi menar kan bli påtaglig i handläggningen av barn som är gifta. Gräsrotsbyråkrater inom mångfaldsarbete och vården har i studier visat sig hantera moraliska dilemman genom olika slags strategier. En betydande faktor bakom hanteringen av dilemman förklaras av dennes handlingsutrymme och personliga värderingar, enligt forskningen.

De repertoarer, berättelser och förklaringar som forskningen behandlar är användbara för hur vi sedan kommer att strukturera upp vår analys. Det vi tar med oss från forskningen om barnets bästa är hur tolkningar och avvägningar kring barnets bästa blir satta i relation till andra rättsliga intressen, vilket även inbegriper de avvägningar som en socialsekreterare får göra. I arbetet med barn som är gifta uppstår således ett moraliskt dilemma där det å ena sidan behövs göras individuella bedömningar som utgår ifrån det enskilda barnets bästa inbegripet kulturell hänsyn, men där barnäktenskap å andra sidan inte är förenligt med den svenska lagstiftningen och samhällets normer.

4.5.1 Kunskapsluckor och hur vårt arbete kan bidra

Forskning kring barnäktenskap belyser i hög grad lagstiftning och hur den påverkar målgruppen och mindre om kopplingen till socialt arbete. I avsaknad av forskning som belyser moraliska dilemman i handläggning av barn som är gifta, så menar vi att det finns en kunskapslucka att fylla. Det handlar både om hur handlingsutrymmet definieras och

används samt en djupare förståelse för fenomenet barnäktenskap. Den forskning vi har funnit lägger tyngd på reflektion kring dilemman som socialarbetare vanligen möter, varvid det blir relevant att undersöka huruvida socialsekreterarna framställer sig själva som moraliskt agerande i bedömningen av barnets bästa avseende barn som är gifta. Det är av intresse för samhällsforskningen att diskussionen tas ned från politisk nivå till gräsrotsnivå då det är den yrkesgrupp som arbetar närmast målgruppen. Lipsky (1980:xiii) menar att bästa sättet att förstå offentliga principer är genom gräsrotsbyråkrater, då det är på gräsrotsnivå dessa principer sätts i verket. På vis kan man bättre komma att förstå hur socialt arbete kan stödja, eller misslyckas i att stödja målgruppen.

4.6 Litteratursökning

Vi sökte peer reviewed artiklar främst genom LUBSearch och Google Scholar.

Våra sökord var följande: moral dilemmas in social work, social work, moral dilemmas, barnets bästa, best interest of the child, handlingsutrymme, discretion, autonomy-paternalism, dilemma, moraliska dilemman inom socialtjänsten, barnäktenskap, child marriage, early marriage, forced marriage.

5. Teori

Nedan redogör vi för uppsatsens teoretiska ansats. Vår uppsats har Lipskys (1980) teori om ”street-level bureaucracy” som huvudsaklig teoretisk utgångspunkt. Johanssons (1992) tolkning av Lipskys teori har bidragit som en fördjupning och strukturering av teorin i en svensk kontext. För att addera ytterligare en dimension till analysen kommer vi därtill använda oss av begrepp från Nussbaums (2000) teori om universella värden då den bidrar med en fördjupad förståelse för socialsekreterarnas resonemang och dilemman.

5.1 Gräsrotsbyråkrati

Gräsrotsbyråkrater är människor som generellt arbetar längst ner i hierarkin inom offentliga organisationer och har ett konkret handlingsutrymme och därmed makt i beslutsfattandet gentemot de människor som de möter i sin yrkesroll. Gräsrotsbyråkrater kan därmed sägas ha ett stort inflytande över andra människors liv (Lipsky 1980:3f).

5.1.1 Handlingsutrymme

Gräsrotsbyråkrater har ett handlingsutrymme vad gäller att fatta beslut om den service och utformningen av den som organisationen erbjuder (Lipsky 1980:13). Det ska emellertid poängteras att gräsrotsbyråkrater i allra högsta grad är styrda av regler, ledning, lagstiftning och normer inom yrkesgruppen (Lipsky 1980:14). Dessa leder till ett visst mått av standardisering men det innebär icke desto mindre att gräsrotsbyråkratens formella handlingsutrymme tar form inom och i tolkningen av dessa riktlinjer. Därtill kan riktlinjer i många fall bli motsägelsefulla och användas selektivt.

Ju större handlingsutrymme en gräsrotsbyråkrat har, desto större analys går det att göra kring dennes agerande. Handlingsutrymmet är centralt i den teoretiska diskussionen om vilka dilemman som kan uppstå för en gräsrotsbyråkrat då handlingsutrymmet både kan begränsa och öka valmöjligheterna. Det skulle dock inte vara möjligt att i en större utsträckning begränsa handlingsutrymmet för gräsrotsbyråkrater då flertalet uppdrag inte går att detaljstyra utan måste anpassas till den specifika kontexten. En kontext med interaktion rymmer mänskliga dimensioner där hänsyn måste tas till omkringliggande omständigheter som lägger grund för de bedömningar som görs. Inom samhällsservice eftersöks en balans mellan flexibilitet och medmänsklighet samt objektivitet och byråkrati (Lipsky 1980:15f).

5.1.2 Regel-bundenhet

Johansson (1992) beskriver regel-bundenhet som den mest centrala aspekten avseende gräsrotsbyråkratier. Regel-bundenhet innefattar två delar, varav den första rör hur pass reglerad organisationen är och den andra gäller hur flexibiliteten ser ut gällande att kunna frångå reglerna och anpassa användningen av dem. Johansson beskriver det som motsättningarna “detaljreglering-ramstyrning” respektive “strikt-flexibel tillämpning” (Johansson 1992:63). I en detaljreglerad organisation med strikt tillämpning blir konsekvensen att det är mycket svårt att individanpassa användningen av reglerna men det innebär också gräsrotsbyråkraten är beskyddad av dem. Som Johansson (1992:63) skildrar det:

Där blir han oåtkomlig för moraliska ställningstaganden, och kan därigenom lämna medmänskliga hänsynstaganden åt sidan. Han är varken moralisk eller omoralisk utan amoralisk. Han handlar inte, han handlägger.

Vid en mindre detaljerad reglering och större flexibilitet i tolkningen ökar handlingsutrymmet och möjligheterna för individanpassning men istället kan problem med rättssäkerheten och likabehandling uppstå. Johansson (1992:66f) menar att det handlar om att finna en balans.

5.2 Universella värden

Nussbaum (2000) utgår från mänskliga förmågor i sin teori som inriktar sig på kulturövergripande värden. Några av de mänskliga förmågor som Nussbaum menar är centrala är: liv, kroppslig hälsa, kroppslig integritet, samhörighet och kontroll över den egna omgivningen (ibid:106ff). Nussbaum menar vidare att förekomsten eller avsaknaden av dessa förmågor kan beskrivas som ett bevis på förekomsten eller avsaknaden av ett mänskligt liv (ibid:99). De yttre faktorer som den kulturella kontexten står för i kombination med inre förmågor är det som möjliggör ett mänskligt liv. För att kunna uppnå dessa förmågor bör staten, enligt Nussbaum, tillhandahålla en social grund som möjliggör ett utvecklande av förmågorna (ibid:110f). Det handlar huvudsakligen om att ge individer valmöjligheter. Det är följaktligen statens ansvar att möjliggöra

utvecklandet och användandet av förmågorna och sedan individens val när det kommer till att nyttja möjligheten eller inte (ibid:117).

Det är långt ifrån oproblematiskt att formulera universella värden och samtidigt visa hänsyn till kulturell variation. Det finns tre huvudsakliga motargument mot universella principer: kultur, mångfald och paternalism (Nussbaum 2000:65). Kulturargumentet handlar om att feminister från västvärlden har utgångspunkten att deras sätt att leva är det enda rätta. Det innebär vidare att de normer som finns inom andra kulturer inte bör antas vara sämre eller mindre meningsfullt för kvinnor per automatik. Det är även en kritik som är vanligt förekommande utifrån postkolonial feminism då den universella västerländska feminismen även menar på att den bidrar till att skapa en uppfattning om kvinnor i utvecklingsländer som en homogen grupp utan hänsyn till historiska eller kulturella kontexter. På så vis finns det risk att universella värden som norm snarare bidrar till utanförskap än jämlikhet (Mohanty 2003:34f). Mångfaldsargumentet handlar om att mångfald är något positivt som bör bevaras (Nussbaum 2000:75ff). Det paternalistiska argumentet betonar att människor själva vet vad som är bäst för dem och att detta undermineras av universella normer. Nussbaum menar emellertid att inget av dessa argument är oförenliga med universella värden, då hon förespråkar universella värden som inbegriper valfrihet.

Lipskys (1980) teori om gräsrotsbyråkrater i kombination med Nussbaums (2000) universella värden lämpar sig väl för vår studie, då socialsekreterarna som arbetar med ensamkommande barn på gräsrotsnivå är de som handskas med de moraliska dilemman som kan uppstå i placeringsbeslut som involverar barnäktenskap. Vi använder de teoretiska perspektiven för att försöka förstå hur socialsekreterare identifierar och resonerar kring moraliska dilemman och sitt handlingsutrymme. Ett perspektiv av Nussbaums (2000) universella värde blir då användbart för att exemplifiera det moraliska dilemmat som kan uppstå för gräsrotsbyråkrater, då barnets bästa är ett universellt värde som ska genomsyra socialsekreterarens arbete samtidigt som det kan stå i konflikt med andra principer och lagar. Dilemmat uppstår då när gräsrotsbyråkrater utifrån sitt handlingsutrymme ska avgöra vad som är rätt eller fel och agera utifrån sina egna ramar. Teorier om handlingsutrymme och universella värden kan därför sägas komplettera varandra för vår analys.

6. Metod

I det här kapitlet redogör vi för studiens metod och varför vi bedömer att denna metod har varit lämplig för att besvara våra frågeställningar. I detta kapitlet presenteras även urval och en diskussion kring metodens genomförande, tillförlitlighet och forskningsetik.

6.1 Metodmässiga överväganden

Studiens empiri har inhämtats med hjälp av en kvalitativ metod, i form av semi-strukturerade intervjuer i kombination med vinjettmetoden. En kvalitativ metod kan med fördel användas för att studera företeelser som känslor, tankar och upplevelser (Ahrne & Svensson 2015).

Då vår studie undersöker socialsekreterares resonemang och upplevelser har det därmed varit relevant att använda sig av en kvalitativ metod. En semi-strukturerad intervju utgår från förutbestämda teman och frågor som är formulerade i förväg i form av en intervjuguide (se Bilaga 2). Metoden fungerar bra för att besvara specifika frågeställningar i en studie med en tydlig inriktning (Bryman 2011). Då denna studie har utgått från redan formulerade frågor så har semi-strukturerade intervjuer fungerat bra för att fånga upp de teman vi ämnat att undersöka samt för att vi har kunnat formulera intervjufrågor som besvarar våra frågeställningar.

En vanlig beskrivning av vinjettmetoden är att den innehåller specifika drag som forskaren har utarbetat fram som väsentliga för hur en väljer att göra bedömningar och val. Det är en forskningsmetod som vanligen har använts som komplement till andra metoder och i vårt fall har den utgjort ett komplement till den semi-strukturerade intervjun. I en vinjett får respondenterna ta ställning till en rad frågor och påståenden (Jergerby 1999). En sådan utformning har gett oss möjlighet att ta del av deras resonemang och vad som motiverar deras ställningstaganden.

6.2 Metodens förtjänster och begränsningar

Kvalitativa intervjuer möjliggör en anpassning av intervjun efterhand samt lämnar utrymme för följdfrågor (Eriksson- Zetterquist & Ahrne 2015). Det har bidragit till att vi har kunnat vara flexibla och ställa frågor om annat än det studien från början avsett att

undersöka. Flexibiliteten bidrar till en nyanserad bild av det fenomen som är föremål för undersökning.

När det gäller intervjumetodens begränsningar går det inte att bortse från risken att den information som framkommer kan vara situationsbunden och därmed endast generera kunskap om den specifika kontext som studien genomfördes i. Vi har förhållit oss medvetna om att den information vi har insamlat genom vårt metodval har påverkats i sin tur av hur våra intervjupersoner har uppfattat ämnet (Eriksson- Zetterquist & Ahrne 2015).

En annan faktor vi har reflekterat kring är hur de svar vi har fått under intervjuerna kan ha påverkats av social önskvärdhet, som förklaras av en mänsklig tendens till att vilja framställa sig själv på ett positivt sätt (Bryman 2011). Taylors (2006:191ff) analys av fenomenet är att det är genom reflektiva berättelser som den professionella identiteten skapas. I sådana berättelser skapas även socialarbetarens självbild. Taylor (2006) menar att i skildringar av tankegångar och ageranden så kan socialarbetare försköna bilden av sig själv i sin yrkesroll för att framstå som kompetent och professionell. Det kan ha resulterat i att vi möjligen kan ha fått svar som inte till fullo har varit sanningsenliga, särskilt då vårt valda ämne kan uppfattas som känsligt och intervjupersonerna kan ha känt sig bedömda utefter sina svar. Fördelen med att använda vinjettmetoden är att det kan minska risken för att intervjupersonerna ska känna sig konfronterade genom att flytta fokus till andra personer i ett specifikt fall (Bryman 2011). Vinjettmetoden har på så vis varit lämplig eftersom den skapar distans till de situationer frågorna behandlar.

En annan fördel vid användning av vinjettmetoden har varit att intervjupersonerna givits samma förutsättningar att svara på frågorna då det har varit samma situation som har presenterats för samtliga deltagare. Jergeby (1999) menar att den specifika struktur som används kan ge uttryck för kausalitet i respondenternas svar. Vad gäller vinjettmetodens svagheter så kan det vara problematiskt att fastslå vad våra intervjupersoner har tolkat in i de personer och omständigheter som ingår i det fall som har presenterats. Vidare är det inte möjligt att fastslå hur de skulle agera i en verklig situation, vilket vi har haft i åtanke då vi har analyserat deras hypotetiska bedömningar utifrån vinjetten (Bryman 2011).

Vinjettemetodens hypotetiska karaktär har kritiserats då den riskerar att inte motsvara verkligheten och kan påverka svaren därefter. Nödvändiga komponenter för en vinjett är därför att den ska vara tydlig och verklighetsförankrad (Jergerby 1999). För att försäkra oss om vinjettens verklighetsförankring har vi kontaktat personer som arbetar med ensamkommande barn för att få en bild av hur processen vid anvisning av barn till kommuner går till. Utöver det har vi utgått från Migrationsverkets (2016) statistik för att ta reda på vilka konstellationer som är vanligt förekommande bland de barnäktenskap som har uppmärksammats under 2015. Flertalet av våra informanter bekräftade dessutom att vår vinjett var trovärdig och väl utformad, då de komponenter vi inkluderade i den krävde övervägningar och utvecklade resonemang.

Vi såg till att få sitta enskilt i ostörd miljö under intervjuerna då vi använde oss av en diktafon. Vi resonerade kring hur inspelningen skulle kunna påverka intervjun, till exempel att intervjupersonerna skulle kunna känna sig besvärade och självmedvetna av att bli inspelade (Bryman 2011). Vi kom fram till att fördelarna med att använda diktafon vägde tyngre då vi kunde vara mer uppmärksamma och närvarande i samtalet än om vi skulle ta anteckningar för hand. Vidare kunde vi genom inspelning försäkra oss om att kunna återge informationen korrekt. Inför intervjuerna bifogade vi vår första del av vinjetten (se Bilaga 1) som våra frågor och övriga faser sedan utgick ifrån. Det ansåg vi vara fördelaktigt då informanterna på förhand hade möjlighet att fundera kring den. Vi upplevde att det hade betydelse utifrån att en av våra informanter inte hade läst vinjetten på förhand, då uppmärksammade vi att det gjorde en viss skillnad i hur vinjetten togs an.

6.3 Metodens tillförlitlighet

Två kriterier har utformats för kvalitativ forskning, dessa är tillförlitlighet och äkthet (Bryman 2011). Tillförlitligheten delas i sin tur in i följande fyra kriterier: trovärdighet, överförbarhet, pålitlighet och en möjlighet att styrka och konfirmera. Trovärdighet innebär att resultatet överensstämmer med det insamlade materialet (May 2001). Det har uppnåtts genom noggrann transkribering och uppriktiga återgivanden av informanternas svar då det inte har funnits något bakomliggande intresse att förvansa informationen till önskvärda resultat. Överförbarhet inbegriper att ha utförliga beskrivningar för att det ska vara möjligt att avgöra hur överförbara resultaten är till en annan kontext (Bryman 2011).

För att försöka uppnå detta har vi varit transparenta och tydligt redogjort för allt vi har gjort under undersökningens gång. Pålitlighet innebär att andra forskare granskar studien för att försäkra sig om att en ordentlig redogörelse för hela forskningsprocessen finns samt för att kontrollera kvaliteten och slutligen bedöma huruvida de teoretiska slutsatserna är välgrundade (ibid.). Med tanke på att vi har haft en handledare som har granskat vårt material under processens gång samt kommer bli examinerade av någon annan än handledaren i slutändan, bidrar detta till att tillförsäkra pålitligheten i vår studie.

Möjlighet att styrka och konfirmera är att slå fast att forskarens värderingar inte påverkar studiens riktning och slutresultat (Bryman 2011). Som forskare står man inte helt isolerad utifrån den verklighet man studerar och därför kan den kunskap som produceras också anses bli påverkad av ens erfarenheter, uppfattningar och förförståelse av det som ska studeras (Wolanik Boström & Öhlander 2012). Vi som socionomstudenter har till exempel inför vår studie haft en övergripande föreställning om vad yrket socialsekreterare innebär. Vidare har vi haft insikt i hur våra föreställningar kring barnnäktenskap är präglade av den sociala kontext och kultur vi lever i, varvid vi har haft en kontinuerlig dialog om hur dessa har påverkat vår tolkning av det insamlade materialet och analysarbetet. Kriteriet om äkthet avser det faktiska resultat forskningen har för de personer som har studerats (Bryman 2011) Det kan tänkas att vår studie kan bidra till att socialsekreterarna reflekterar över ämnet och studiens resultat och det kan därmed ha eventuella positiva konsekvenser för hur de framöver agerar i situationer där de möter barn som är gifta.

6.4 Urval

Målinriktat urval beskrivs som en samplingsteknik som innebär att forskaren strävar efter att få en överensstämmelse mellan urval och forskningsfrågor. Urvalet går till på det sätt att man söker att intervjua de personer som anses vara mest lämpliga att besvara studiens frågeställningar (Bryman 2011). Vi har vänt oss till socialsekreterare som arbetar med ensamkommande barn, då vi funnit det nödvändigt att möta den grupp av gräsrotsbyråkrater med störst relevans för vår studie. För att få tag på intervjupersoner har vi kontaktat socialförvaltningar runt om i Skåne och specifikt efterfrågat socialsekreterare som arbetar med ensamkommande barn. I första hand sökte vi efter socialsekreterare med erfarenhet av ensamkommande barn som är gifta och i andra hand

socialsekreterare som skulle kunna komma i kontakt med målgruppen. Vi fick inte tag på fler än två informanter som hade faktisk erfarenhet av att handlägga placering av barn som är gifta och började därefter söka efter informanter som arbetar med ensamkommande utan krav på erfarenhet av målgruppen. Informanterna presenteras under avsnittet "Resultat och analys".

6.5 Bearbetning och analys

Omedelbart efter intervjuerna utförde vi transkriberingen medan vi fortfarande hade våra intryck efter dessa färskas i minnet. Sedan under transkriberingen blir man bekant med materialet och analysen kan därmed bli djupare (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2015). Redan under transkriberingen fann vi intressanta teman som vi diskuterade under processens gång. Transkribering av intervjuer är en tidskrävande process som kräver noggrannhet i utförandet (Bryman 2011). Mot bakgrund av detta såg vi till att avsätta mycket tid åt transkribering i vår planering, både för att vi skulle hinna med och för att försäkra oss om ett grundligt utförande. Därefter gjorde vi en kvalitativ innehållsanalys av vårt material, vilket innefattar ett sökande efter teman som var återkommande i materialet (ibid.). Vi använde oss sedan av understrykningspennor för att färgkoda våra teman, vilket gjordes enskilt och jämförde sedan våra resultat för att se om våra uppfattningar kring teman överensstämde, vilket det gjorde. Dessa teman blev sedan utgångspunkten i vår analys. Vi kunde även dela in variationer av svar på dilemman i egenskapade kategorier av olika aktörskap, vilka också blev centrala för vår analys. Dessa aktörskap kan liknas med Webers idealtyper, vilka är överdrivna stereotyper som syftar till att bidra med förståelse för sociala fenomen inom forskning (Nationalencyklopedin 2016).

6.6 Etiska överväganden

I Vetenskapsrådets (2002) forskningsetiska principer för humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning anges premisserna för forskningsetiska krav, vilken anger hur forskningens nytta för samhället ska ställas i relation till de eventuella konsekvenser som kan orsakas deltagarna i studien. Det kan exempelvis handla om obehörig insyn i deras livsförhållanden. Individskyddskravet ska därför ingå i forskningsetiska överväganden inför en planerad studie och preciseras av fyra huvudsakliga krav som presenteras kopplat till vår studie nedan.

Informationskravet innebär att forskaren ska informera om syftet med undersökningen och att den information som framkommer endast ska användas för studien. Genomförandet av studien liksom dess publicering ska även kunna redovisas. Vidare ska villkor för deltagandet klargöras samt att deltagandet är frivilligt och närhelst kan avbrytas. Informationen ska innefatta alla aspekter som kan tänkas påverka deltagandet, om det finns finansiärer bakom samt vilken betydelse resultaten kan tänkas ha för forskningen. Vid intervju rekommenderas att lämna förhandsinformation till intervjupersonerna (Vetenskapsrådet 2002). I god tid inför intervjuernas genomförande skickade vi därför ett informationsbrev (se Bilaga 3) som innehöll nämnda aspekter som informationskravet innefattar. Det innebär att vi också kunde uppnå samtyckeskravet genom att de fick möjlighet att ta ställning till informationen och därefter samtycka till deltagande. Det innebär att ett informerat samtycke har inhämtats (Lövgren, Kalman & Sauer 2012). Vid intervjutillfällena repeterade vi aspekterna av dessa krav.

Enligt konfidentialitetskravet måste uppgifter om personer som ingår i studien lagras på ett sätt som gör att obehöriga inte kan komma åt informationen och utöver det ska enskilda personer inte kunna identifieras (Vetenskapsrådet 2002). Detta krav har vi uppnått genom att ändra namn på våra intervjupersoner samt att vi iakttagit stor försiktighet i hanteringen av våra intervjuutskrifter. För att ytterligare värna om våra intervjupersoners anonymitet så har vi även försäkrat dessa en avidentifiering av de kommuner som de arbetar inom. Nyttjandekravet innebär att den information som samlas in under studiens gång inte får användas i andra syften än forskning. De uppgifter vi har fått in från intervjupersonerna och det som framkommit under intervjuerna har enbart använts för vår studies ändamål.

6.7 Arbetsfördelning

Vi delade till viss del upp litteratursökning och inläsning av artiklar för att sedan gå igenom de mest relevanta materialen tillsammans. Vi har spenderat samtliga inläsningstillfällen tillsammans och därav kunnat föra en ständig dialog kring materialet. Vid intervjutillfällena har vi båda närvarat där en av oss var ansvarig för att ställa frågor efter intervjuguiden medan den andra antecknade samt ställde följdfrågor. Efter intervjuerna delade upp transkriberingen mellan oss för att kunna arbeta tidseffektivt och sedan tryckte upp dem i dubbla kopior då vi gemensamt kodade och diskuterade

materialet efter teman. Vi har sett till att ses var vardag då vi vår målsättning har varit att gemensamt utarbeta uppsatsens alla delar tillsammans.

7. Resultat och analys

I denna del av uppsatsen presenterar vi empiri och analys. Vi beskriver först våra informanter och den vinjett som de har fått ta ställning till vad gäller placeringsbeslut av en ensamkommande gift flicka som vårt fiktiva fall handlar om. Utifrån de resultat som intervjuerna och kodningen av dessa gav så kommer vi sedan att redogöra för de teman vi har funnit intressanta för vår studie. Analysen kommer att presenteras utifrån följande teman: moraliska dilemman, moraliska resonemang, handlingsutrymme och strategier för att hantera moraliska dilemman. Utifrån socialsekreterarnas svar på dilemman har vi kunnat identifiera fyra kategorier av aktörer. De fyra aktörskap vi har kunnat utröna i det insamlade materialet är: moralisk aktör, byråkratisk aktör, ambivalent aktör och principfast aktör. I slutet av analyskapitlet kommer vi att föra en analytisk diskussion kring dessa.

7.1 Informanter

Vi har intervjuat sju socialsekreterare som jobbar med ensamkommande barn i fyra olika kommuner inom Skåne. Med undantag för en kommun, där vi intervjuade en socialsekreterare, intervjuade vi två socialsekreterare i varje kommun. Samtliga intervjupersoner är kvinnor mellan åldrarna 26–42 år. Enbart två av informanterna har erfarenhet av att handlägga en placering av barn som är gifta men samtliga skulle kunna möta det i sin yrkesroll. De vet följaktligen vilka verktyg de har att använda sig av om ett liknande fall skulle dyka upp. Nedan ger vi en kort beskrivning av samtliga informanter.

Informant 1: Emmy är 33 år och jobbar i en mindre kommun. Hon har arbetat med ensamkommande barn i två år och har ingen erfarenhet av att handlägga placering av ett barn som är gift.

Informant 2: Linda är 26 år och jobbar i en mindre kommun. Hon har arbetat med ensamkommande barn i ett halvår och har ingen erfarenhet av att handlägga placering av ett barn som är gift.

Informant 3: Veronica är 29 år och jobbar i en mindre kommun. Hon har arbetat med ensamkommande barn i ett års tid och har ingen erfarenhet av att handlägga placering av ett barn som är gift.

Informant 4: Marja är 40 år och jobbar i en mindre kommun. Hon har arbetat med ensamkommande barn i lite mindre än ett års tid och har ingen erfarenhet av att handlägga placering av ett barn som är gift.

Informant 5: Katjana är 33 år och jobbar i en mindre kommun. Hon har arbetat med ensamkommande barn i ett års tid och har ingen erfarenhet av att handlägga placering av ett barn som är gift.

Informant 6: Gordana är 26 år och jobbar i en större kommun. Hon har arbetat med ensamkommande barn i två och ett halvt års tid och har erfarenhet av att handlägga placering av barn som är gifta.

Informant 7: Love är 42 år och jobbar i en större kommun. Hon har arbetat med ensamkommande barn i tre års tid och har erfarenhet av att handlägga placering av barn som är gifta.

7.2 Vinjetten

Våra intervjufrågor utgick inledningsvis från fas ett i vinjetten sedan tillkom ytterligare två faser som intervjupersonerna återigen fick ta ställning till. Faserna presenteras nedan med en kort kommentar om socialsekreterarnas uppfattningar kring dessa.

Fas 1:

En orosanmälan har inkommit från Migrationsverket angående en ensamkommande 16-årig flicka från Syrien som sökt asyl och hon har anvisats till kommunen du jobbar i.

Enligt migrationsverkets uppgift är flickan gift med en 21-årig make som även han är från Syrien. Maken har redan blivit anvisad till ett anläggningsboende via Migrationsverket men de båda önskar ett boende tillsammans i kommunen.

Utifrån den första fasen var de flesta socialsekreterare bestämda i uppfattningen att flickan och maken skulle separeras med anledning av att barnäktenskap är olagligt i Sverige och att flickan är minderårig. Det fanns dock socialsekreterare som var villiga att överväga en placering tillsammans beroende på omständigheter. Samtliga framhöll att de som ett första steg ville utreda om det förelåg tvång bakom äktenskapet.

Fas 2:

I ett enskilt samtal berättar flickan att hon är gravid. Hon uppger att hon är glad över att få bilda familj, men vid frågor om hennes äktenskap och frågor som rör hennes make svarar hon tvekande och kortfattat.

Efter den andra fasen menade samtliga socialsekreterare att flickan hade behov av ökat stöd. För några påverkade det även hur de resonerade kring deras fiktiva placeringsbeslut, då det menades att barnet har rätt till båda sina föräldrar. För flertalet socialsekreterare påverkade informationen dock inte deras initiala bedömning, med hänvisning till att flickan är minderårig.

Fas 3:

I ett andra samtal uppger flickan att de har gift sig i ett flyktingläger enligt deras föräldrars önskan men säger samtidigt att äktenskapet inte har ingåtts mot hennes vilja.

Den tredje fasen påverkade ingen av socialsekreterarna i det fiktiva beslutet. Några av socialsekreterarna menade att de utgår från situationen "här och nu" och tittar på flickans situation idag, men flertalet menade att den tillkomna informationen stärkte beslutet att separera på flickan och maken.

Större delen av intervjuerna utgick från vinjettfaserna. Utifrån dessa fick socialsekreterarna även beskriva vilka dilemman de kan tänkas uppleva. I avsnittet nedan

berör vi vilka typer av moraliska dilemman som socialsekreterarna upplever kan uppstå vad gäller ärenden som avser placering av gifta barn.

7.3 Moraliska dilemman

I relation till studiens syfte och frågeställningar så har vi varit intresserade av att undersöka om- och hur socialsekreterarna identifierar dilemman i handläggning av barn som är gifta. En del av socialsekreterarna resonerade utifrån vinjetten medan en del resonerade fritt kring frågan. Det visade sig att flera av socialsekreterarna upplevde att olika slags dilemman kan uppstå medan någon inte upplevde ett dilemma överhuvudtaget. Love gav ett exempel på hur ett dilemma kan upplevas i fråga om att avgöra barnets bästa:

Ja men det är verkligen att lyssna på barnets historia. Hur mår barnet? Hur är relationen? Känslan? Ja allt i det. Men väldigt mycket kring barnets mående för att det kan vara värre...man hamnar ibland i pest eller kolera! För vad är barns bästa i detta? Är det att följa det moraliska? Eller är det värt att titta på vad barnet mår bäst av att vara? Vad utsätter henne för mer trauma? Vad är trygghet och vad är mer otrygghet? Bara för att jag ska göra rätt. Alltså, där hamnar man ju. (Love)

Love beskriver att hon kan hamna i ett dilemma där det står mellan att göra ”rätt” och att se till vad som kan vara det bästa alternativet för det enskilda barnet. Konflikten uppstår mellan individ och struktur, där hon som socialsekreterare har en pliktskyldighet att spegla samhällets värderingar och på så vis skapa en kultur baserat på vad som anses vara ”rätt” (Manning 1997). Det enskilda barnets perspektiv ska samtidigt speglas i beslutet. Gordana beskriver en annan form av dilemman där valen står mellan flickans vilja och skydd:

Målet är ju givetvis att dom ska ha det så bra som möjligt och att vi ska skydda dom och så. Ibland är ju deras enda trygghet maken, alltså verkligen. Det som kvarstår är ju det att jag kan inte erbjuda henne ett boende på en vuxenanläggning. Hade den boendeformen varit säkrare, mer trygg och där jag vet att det är dom två. Där jag ser att han kan ta hand om henne och han ser hennes bästa före sitt. Och hon vill verkligen

det och mår jättebra tillsammans med honom, då hade det inte funnits någon större tvekan. (Gordana)

I den situation som Gordana beskriver så ställs hon mellan att se till vad som är flickans bästa, vilket hon menar skulle kunna vara att få vara tillsammans med sin make, och att riskera hennes säkerhet genom att placera henne på en vuxenanläggning. Dilemmat uppstår då i att göra en avvägning mellan två alternativ där ingetdera är ett tillfredsställande alternativ (Banks & Williams 2005). Det är även så vi tolkade att Loves liknelse av "pest eller kolera" skulle kunna illustreras. Det var även flera som resonerade kring flickans upplevelse av trygghet och hur deras beslut skulle kunna påverka den negativt. Nedan svarar Linda på frågan om huruvida det kan finnas ett moraliskt dilemma i att separera flickan och maken i vinjetten:

Ja, absolut. Hon kanske har det jättebra med honom. Det är det jag tänker att i många andra länder så är man jätteung när man får sitt första barn och här är det inte så. Så där blir det ett dilemma. (Linda)

I frågan om vilka typer av dilemman som kan uppstå var det flertalet socialsekreterare som upplevde att viktiga principer och lagar kunde krocka med varandra och att däri uppstår ett moraliskt dilemma. Veronica beskriver ett sådant dilemma såhär:

Sen behöver vi göra någon slags bedömning om vilka resonemang barnet för och hur vi kan ta ställning till det och vad forskningen säger. Vad finns i ungdomens eller barnets bakgrund som gör att vi behöver göra på det ena eller på det andra sättet. Det är så vi kommer fram till barnets bästa. Men det hamnar ju i konflikt med just självbestämmande och det är ju väldigt viktigt att inte inskränka någons självbestämmande men i det här fallet så är hon en 16-åring. Det går ju inte att komma bort från det och inte när vi är en myndighet som jobbar utifrån den lagstiftningen. (Veronica)

Mot bakgrund av socialsekreterarnas svar kan det bekräftas att de upplever olika slags dilemman i handläggningen av barn som är gifta. Dilemman som beskrivits är konflikter mellan en moralisk uppfattning om vad som kan vara barnets bästa och samhällets

värderingar där barnäktenskap inte är accepterat. Ett annat dilemma har även beskrivits som konflikter mellan olika skydds- och trygghetsaspekter där det ena måste få företräde framför det andra. Det har även beskrivits konflikter mellan principen om självbestämmande och lagstiftning samt ett dilemma i att dela på ett eventuellt lyckligt gift par då tidiga äktenskap kan vara normaliserat i deras hemland. Det visar på ett moraliskt resonerande kring åtgärder som motiveras av principen om barnets bästa för att separera den gifta flickan och maken men som inte nödvändigtvis går i linje med vad som är det enskilda barnets bästa. Vi ska gå närmare in på hur socialsekreterarna för moraliska resonemang i nästa stycke.

7.4 Moraliska resonemang

I detta avsnitt behandlar vi socialsekreterarnas resonemang kring barnets bästa och kulturell hänsyn både i allmänhet och i förhållande till det fiktiva fallet.

7.4.1 Barnets bästa

Med tanke på att barnets bästa framhålls som centralt i arbetet med målgruppen var det av intresse för oss att ställa frågor kring hur det uppfattas av våra informanter. Flera socialsekreterare menade att det handlar om en kombination av att lyssna på barnet och att precis som Dane (2015) beskriver det; väga det mot andra intressen och vilket utfall det får för barnet. Nedan följer beskrivningar som Emmy och Veronica gav avseende principen om barnets bästa:

Kring barnets bästa så tänker jag att man ska lyssna mycket på barnet, men barnets vilja är inte alltid barnets bästa. Och då får man ju titta lite på vad det finns för evidens och vad säger den och man får väga in vad barnet säger. Och vad säger forskning och hur har man gjort i tidigare fall och hur har det fungerat? (Emmy)

barnets bästa är ju inte bara att jag säger vad som är bäst för barnet utan barnets bästa är ju också att barnet själv får uttrycka sig om vad som är dens uppfattning och vad den hellre vill. (Veronica)

Ovan nämnda citat är talande för hur många av informanterna resonerar kring principen om barnets bästa i allmänhet men flera svarade även mer inriktat på vad som skulle kunna vara barnets bästa i vårt fiktiva fall och gav då svar som var mer inriktade på rättigheter. Dessa svar innefattade att flickan skulle få ta del av samhällets tjänster såsom samtalskontakt, vård och utbildning. Citatet nedan av Marja är ett exempel på ett sådant resonemang:

Hennes bästa tänker jag att det är väl det vanliga, att hon ska ha rätt att ta del av det som vi har att erbjuda under tiden hon är här under asylprövan [...] växa upp i en god trygg familj, lära sig om familjevärderingar, växa upp tryggt, ha en stabil skolgång [...] och sen tänker jag alltså just det här med rätt till vård. (Marja)

Marja är mer inriktad på vad flickan har rätt till att ta del av i det svenska samhället. Hon förespråkar de universella rättigheter som Nussbaum (2000:110) menar är den sociala grund som staten bör tillhandahålla för att möjliggöra utvecklandet av individers centrala mänskliga förmågor. Schiratzki (2005) betonar att hänsyn till kulturella värden och traditioner ska tas när barnets bästa definieras. Den kulturella aspekten togs dock inte upp av informanterna när vi frågade dem om barnets bästa i relation till det fiktiva fallet. I nästa stycke går vi in på vad som framkom när vi frågade specifikt om hänsyn tas till kulturella aspekter och hur de i så fall påverkar deras bedömningar av barnets bästa.

7.4.2 Kulturell hänsyn

Samtliga intervjupersoner har på ett eller annat sätt uttryckt att det är viktigt att ta hänsyn till och visa respekt gentemot andra kulturer, när vi frågade dem om det. När vi frågade huruvida det påverkar deras bedömningar menade många emellertid att lagen och barnkonventionen väger tyngre än kultur som i nedanstående exempel:

...det handlar ju också om att ha respekt för olika kulturer. Det går ju inte heller att säga att det är våran kultur som är rätt men där tänker jag att barnkonventionen är tyngre än kultur [...] Vi ska följa den och därför väger den tyngre än kulturella aspekter. (Veronica)

Veronicas resonemang är intressant eftersom att det tar fasta på barnkonventionens tyngd i förhållande till kultur, fastän det stadgas i barnkonventionen att hänsyn ska tas till barnets kulturella kontext. Vi tolkar det som att Veronica menar att barns rättigheter och lagstiftning väger tyngre än kulturell hänsyn. Hon menar att det inte går att säga att vår kultur är den som är "rätt" samtidigt som hon pratar om barnkonventionen, som inbegriper universella värden och rättigheter. Det kan tolkas här som att universella värden får företräde i en bedömning. Gordanas respons vad gäller hänvisning till kulturella olikheter i placeringsbedömningar är att det är lite rasistiskt att låta det gifta paret bo tillsammans. Hon menar även att socialsekreterare som samplacerar efter barnets vilja undviker att ta svåra beslut, liksom den strategi som Hagelund (2009) benämner som den icke-interventionistiska strategin där gräsrotsbyråkraten på grund av osäkerhet inte fattar aktiva beslut i komplicerade frågor men vars argument kan inbegripa respekt för individens levnadsval. Gordana menar att det är viktigt att ge flickan möjlighet att ta del av den nya kulturen:

För jag ser här och nu och framåt och det är ju så att jag kan tycka att det är lite... även om man menar väl så kan jag tycka att det är lite rasistiskt att tänka "ja men där du kommer ifrån är det acceptabelt och där är det okej". Men du ska också ha möjligheten till att få ta del av en annan kultur som är i detta landet, jag vill kunna erbjuda ett annat alternativ. (Gordana)

Gordana beskriver att de gifta flickorna som kommer till Sverige ska få möjlighet att ta del av kulturen här. Hon är inne på samma spår som Nussbaum (2000:110) när det gäller att tillhandahålla en social grund för att utveckla de mänskliga förmågorna. Det centrala är, precis som i Nussbaums teori, att kunna erbjuda ett annat alternativ (ibid:117). Vi tolkar Gordanas citat som att hon menar att kulturen i Sverige är ett bättre alternativ än den kulturella bakgrund flickan har med sig. Vi uppfattar det som att flera socialsekreterare ser flickans kulturella bakgrund som förtryckande. Mohanty (2003) kritiserar den universella västerländska feminismen för just detta, att kvinnor som lever i andra kulturella kontexter än en västerländsk ses som en homogen och utsatt grupp, utan att hänsyn tas till kulturella skillnader. Möjligen att dessa uppfattningar också har en betydelse för hur de väljer att resonera och göra bedömningar kring ett fall där

barnäktenskap uppdragats och där flickan och mannen kommer från en annan kulturell kontext.

7.5 Handlingsutrymme

Utifrån informanternas beskrivningar finns det vissa skillnader i hur deras handlingsutrymme ser ut, tolkas och används. En del av informanterna har delegering och kan därmed fatta beslut på egen hand, andra behövde en underskrift från deras chef eller socialnämnden. Några upplevde lagarna och riktlinjerna som tolkningsbara medan andra arbetade med en mer strikt tillämpning. Veronica menar att mycket handlar om tolkningsutrymmet i lagen:

Riktlinjerna är ju otroligt breda och det finns ganska stort tolkningsutrymme redan i socialtjänstlagen så någonstans ser jag inte att det finns så pass strikt utrymme att man någonstans går utanför. Det handlar mer om att *förklara* varför ungdomen har behov av vissa saker.
(Veronica)

Veronica skildrar här att det finns ett stort tolkningsutrymme i socialtjänstlagen och deras riktlinjer, vilket innebär att hon inte behöver gå utanför dem. Det är i linje med Lipsky (1980:14) som menar att det formella handlingsutrymmet finns inom tolkningen av lagar och riktlinjer. Veronica menar vidare att det handlar om att förklara varför en ungdom har behov av vissa saker, vilket vi tolkar som att hon har stor möjlighet att styra besluten. Love upplevde att hon har stort handlingsutrymme, vilket illustreras i citatet nedan:

Väldigt stor del. 100 % kan man säga. Det är vi som bestämmer. Är det något som känns ovisst så diskuterar man beslutet med chefen [...] vi tar beslutet på plats utifrån känslan. De har förtroende för oss. (Love)

Love menar i citatet ovan att hon har en mycket stor roll i beslutsfattandet, då det är hon själv som bestämmer. Hon fattar placeringsbeslut själv och chefen tar del av beslutet i efterhand. Det kan tolkas som att organisationen är både ramstyrd och att det därtill finns flexibilitet i att frångå regler och riktlinjer, som från början rymmer ett stort

tolkningsutrymme för socialsekreterarna. Då Love uttrycker att hennes handlingsfrihet bottnar i det förtroende som chefen och organisationen har för dem tolkar vi det som att Love upplever sig ha en aktiv roll i att utforma sitt handlingsutrymme och att det beror på det förtroende som finns för henne som individ. När Marja beskriver sin beslutsprocess målas emellertid en bild av ett betydligt mindre handlingsutrymme upp:

När man jobbar i en liten kommun är man ganska styrd uppifrån. Dom säger ganska ordagrant vad vi ska göra och inte ska göra och det är det som styr i botten. Sen kan vi ju försöka påverka och motivera i våra bedömningar beroende på hur vi skriver i våra utredningar och hur vi förmedlar det med våra chefer. (Marja)

Marja beskriver i citatet en detaljreglerad organisation med strikt tillämpning (Johansson 1992:63). Hon upplever sig vara styrd uppifrån och att hon ordagrant får till sig hur hon ska gå tillväga. Johansson (1992) beskriver att det blir svårt att individanpassa beslut i en detaljreglerad organisation med strikt tillämpning. Det leder emellertid till ett skydd för socialsekreteraren. I en så pass styrd organisation utan flexibilitet behöver gräsrotsbyråkraten inte ta ställning moraliskt, utan kan luta sig mot detaljerade riktlinjer. Som Johansson (1992:63) uttrycker det: "Han handlar inte, han handlägger". Marja menar dock att de kan försöka påverka besluten i deras bedömningar och hur de förmedlar det till chefen.

Många av informanterna upplevde sig ha stort eller allt inflytande i de beslut som fattades, medan andra beskrev en striktare tillämpning. Enligt Lipsky (1980) formas handlingsutrymmet av riktlinjer, normer inom yrkesgruppen, eventuell övervakning och organisationens resurser. Det stämmer överens med de svar vi har fått från socialsekreterarna, där framförallt riktlinjer och organisationens resurser har stor betydelse för hur de upplever sitt handlingsutrymme. Eventuell övervakning spelar också en stor roll, då de informanter som har delegering för att fatta egna beslut beskriver ett större handlingsutrymme än de som behöver en underskrift från sin chef. Många av socialsekreterarna har dessutom uttryckt att diskussioner inom arbetsgruppen är en viktig del i beslutsprocessen och på så vis tolkar vi det som att normer kring hur olika ärenden ska hanteras finns och skapas inom arbetsgruppen.

7.6 Strategier

I detta avsnitt analyserar vi socialsekreterarnas strategier för att hantera dilemman. Utifrån forskning har vi tidigare belyst olika repertoarer av svar som har använts för att analysera gräsrotsbyråkraters strategier för att hantera dilemman (praktiska, pedagogiska, auktoritära, delegerande och icke-ingripande strategier) (Hagelund 2009:84). Det går att dra paralleller från repertoarerna till vår analys av socialsekreterarnas strategier även om dessa repertoarer inte täcker in de olika typer av svar som vi har funnit. Den gemensamma nämnaren för alla socialsekreterare är att de hade ett pedagogiskt tillvägagångssätt i hur de tog sig an ärendet med den gifta flickan. Samtliga uppgav att de lägger tyngdpunkt på att informera om hur lagarna kring barnäktenskap ser ut här och vilka rättigheter flickan har i Sverige. Socialsekreterarnas pedagogiska förhållningssätt kan liknas med Hagelunds (2009:90) pedagogiska strategi, där information och motivation är centrala aspekter för att individen ska förstå allmänna värderingar. Målet blir att uppnå ett samförstånd för att undvika en eventuell konflikt. Vi har utifrån skillnaderna i socialsekreterarnas hantering av dilemman kunnat utvärdera fyra strategier som vi har kategoriserat och analyserat utifrån olika typer av aktörskap. Det ska emellertid medges att de fyra aktörskapen är grova kategoriseringar och att vissa socialsekreterare hade drag av flera aktörskap men som huvudsakligen passade in under en kategorisering. Kategoriseringen bidrar till en förståelse för variationerna av svar. Nedan berör vi de olika aktörskapen.

7.6.1 Moralisk aktör

Den moraliska aktören gör en moralisk reflektion kring dilemman eller problemet inför sitt handlande. Den moraliska aktören gör individuella bedömningar och har själv en betydande roll i bedömningarna och beslutet som fattas. Den moraliska aktören är villig att utnyttja sitt handlingsutrymme i antingen beslut eller i utformningen av insatser. Love är ett exempel på vad vi definierar som en moralisk aktör. Ett exempel på det följer nedan:

Man försöker ju ta det för vad det är. Man kan inte lägga in värderingar i det. Man får göra en bedömning, är den relationen god? Nej? Bra? Mja? Ju yngre de är desto mer får man kolla. Och det är klart att när vi säger exempelvis 14 och 25, det känns ju inte riktigt bra. Men man får inte tänka på sina egna värderingar..det får man ju släppa... vi i Sverige

kontra Etiopien eller någon annanstans där det är fullt normalt. Där kan de ha varit gifta sedan de var 12. (Love)

Love för i citatet ovan en diskussion som tyder på att hon gör individuella bedömningar. Hon pratar bland annat om relationen och tittar på andra omkringliggande omständigheter, snarare än att hänvisa till lagstiftning och riktlinjer. Love framhöll emellertid att hon inte skulle placera en flicka under 15 år tillsammans med en man som hon är gift med, men att hon däremot skulle värna om att de får ha en relation. Loves resonemang pekar mer på ett relativistiskt förhållningssätt. Enligt det relativistiska synsättet ska etiska beslut fattas utifrån tänkbara konsekvenser som kan uppstå utifrån alternativen och den kulturella kontexten (Katiuzhinsky & Okech 2002). Loves svar på dilemman är mer konsekvensstyrt än de andra aktörernas. Nedan följer ett exempel på ett resonemang Love för kring ett fall med en gift 14- åring, där hon använder sig av en kompromisslösning:

Är det någon yngre får man göra så gott man kan, utifrån att de får vara i närheten, även om de inte kan bo tillsammans. Det är ju väldigt smärtsamt för de har varit med om mycket tillsammans och har rest tillsammans. Och där är han tryggheten för henne. Det får man absolut ta i beaktande. Så barnets bästa är att titta på barnet, på vart hon skulle må bäst av att vara. (Love)

Genom denna kompromisslösning gör Love det hon har möjlighet att göra utifrån sitt handlingsutrymme. Love reflekterar kring vad som är barnets bästa och väger olika alternativ mot varandra. Flexibiliteten i Loves handlingsutrymme som skildras bidrar till att en individuell bedömning kan göras, i enlighet med Johanssons (1992:63) resonemang kring flexibilitet i tillämpningen av regler och riktlinjer. Love framställer sig även här som en aktiv moralisk aktör, då hennes roll i dilemman beskrivs ha stor betydelse. Love förmedlar således en annan bild av sin roll i dilemman än vårdpersonalen i Perssons & Wästerfors (2009) artikel där yttre omständigheter sades ha stor betydelse för personalens handlande. Veronica är inne på samma spår som Love och menar att en slags kompromisslösning är möjlig om behovet finns:

Han hade kunnat placeras på ett stödboende i närheten till hennes boende men jag ser inte att dom skulle ha kunnat placeras tillsammans i och med att han är vuxen och hon är barn. (Veronica)

Veronica menar att flickan och maken inte kan placeras tillsammans utifrån deras riktlinjer men använder ändå sitt handlingsutrymme inom dessa och beskriver att en kompromisslösning skulle kunna utformas om det skulle bedömas vara lämpligt. Enligt Lipsky (1980) avser handlingsutrymmet även möjligheten att utforma insatserna. Även om Veronica menar att det inte finns utrymme att gå utanför riktlinjerna i placeringsbeslutet, kan hon använda sitt handlingsutrymme för att utforma insatsen så bra som möjligt för flickan och maken om behovet finns. Veronica beskriver vid ett annat tillfälle att det kan vara viktigt att värna om deras relation, då maken kan vara hennes enda trygghet. Vi menar att Veronica därför kan kategoriseras som en moralisk aktör, då hon reflekterar moraliskt och utifrån individens situation kring sina insatser. Även Linda reflekterar moraliskt kring vinjetten:

Om det är en relation som är bra för båda, så skulle det kanske vara en idé att barnets bästa är att alla tre bor i ett familjehem till exempel. [...] Men är det lite mot hennes vilja, det står att hon är tvekande, att hon svarar tvekande och så, så hade jag velat fortsätta utreda så det verkligen framgår vad som är barnets bästa. Det är ju barnets bästa som ska avgöra. (Linda)

Linda tar såsom Love och Veronica hänsyn till flickan och makens relation och överväger efter att ha läst den andra fasen (med tillkommen information om att flickan är gravid), att utifrån barnets bästa använda sitt handlingsutrymme till att placera samtliga i ett familjehem så de får bo tillsammans om det skulle vara lämpligt.

7.6.2 Byråkratisk aktör

Med byråkratiskt aktörskap avser vi den hantering av dilemman som går ut på att följa lagar, riktlinjer och regler istället för att göra individuella bedömningar. Flertalet av våra informanter svarade vid något tillfälle på dilemman på ett byråkratiskt sätt och som

tidigare nämnts, blev de på så sätt skyddade av riktlinjer och lagar och behövde inte ta ställning på ett moraliskt vis (Johansson 1992:63). Vi avser också socialsekreterare som motiverar sitt handlande med organisatoriska begränsningar eller andra omständigheter som beskrivs som ofrånkomliga. Vi menar att även det blir ett sätt att ta skydd från moraliska ställningstaganden. I citatet nedan följer ett exempel på när Gordana framställde sig själv som en byråkratisk aktör:

Jag har ändå en profession. Jag måste följa det, jag måste ta beslut som det kanske vänder sig i magen lite på en, när man ser att nu går hon till detta boendet och nu går han och hon är helt förstörd och knäckt och gråter jättemycket. [...] Och den biten har jag full förståelse för att det kan vara traumatiserande. (Gordana)

Gordana resonerar delvis moraliskt i citatet men menar samtidigt att på grund av sin profession måste hon ta beslut som gör att det vänder sig lite i magen. Persson & Wästerfors (2009) fick liknande beskrivningar i sin studie, då omständigheterna som föranledde de etiskt problematiska handlingarna beskrivs som ofrånkomliga. Gordana beskriver det som ofrånkomligt att ta dessa beslut, på grund av att hon måste följa sin profession. Enligt Persson & Wästerfors (2009) indelning kan det tolkas som ett ursäktande, där Gordana är medveten om att handlingen i sig är felaktig men på grund av yttre omständigheter tar hon inte ansvar för den. Det blir därmed ett sätt att berättiga ett beslut som enligt hennes egna beskrivning kan vara traumatiserande för flickan. Ett annat exempel på en byråkratisk aktör står Katjana för i nedanstående citat:

Vi som jobbar inom socialtjänsten måste ju gå på våra lagar och riktlinjer. Är du under 18 så är du minderårig. Svensk lag godkänner inte att barn gifter sig helt enkelt. Det spelar ingen roll om du är 17 år och 6 månader, där är vi såpass mycket myndighet att vi måste utgå från vad som står. Och det är jättetråkigt kanske på ett sätt att vi inte är flexibla när det gäller det, men samtidigt kan vi inte göra undantag tänker jag. (Katjana)

Katjana beskriver lagstiftningen som ofrånkomlig då flickan är minderårig och därför finns det inget utrymme för att agera utanför denna. Katjana väljer därmed att luta sig mot det juridiska ramverket och använder inte sitt handlingsutrymme. Inom gräsrotsbyråkratier eftersöks en balans som å ena sidan utgörs av flexibilitet och medmänsklighet, å andra sidan utgörs av objektivitet och byråkrati (Lipsky 1980:15f). De byråkratiska aktörerna uppnår inte denna balans, då deras bedömningar är styrda av det byråkratiska och standardiserade. Katjana betonar även vikten av att vara rättvis och att alla ska behandlas lika, vilket vi tolkar som en ovillighet till flexibilitet och individuella bedömningar.

7.6.3 Ambivalent aktör

Den ambivalenta aktören uttrycker motsägelsefulla ställningstaganden och kan framstå som osäker. Den ambivalenta aktören svarar på ett sätt när allmänna principer, såsom barnet bästa, diskuteras och på ett annat sätt när dessa principer ska tillämpas på det fiktiva fallet. Emmy är ett exempel på ambivalent aktör i det här avseendet:

Det är ju alltid individuella bedömningar som ska göras. Man har ju riktlinjer men det betyder inte att man inte kan titta på det annorlunda om det finns behov av det. (Emmy)

Emmy beskriver i citatet ovan att individuella bedömningar ska göras och att det är möjligt att frångå riktlinjer vid behov. Vi kan emellertid återfinna många exempel där samma informant resonerar annorlunda i förhållande till vårt fiktiva fall, där det inte var aktuellt att göra en individuell bedömning. Nedan följer ett exempel som visar på Emmys motsägelse då hon även uttryckte att:

Det spelar inte så stor roll vilken information som framkommer, jag hade ändå hävdatt att är man under 18 så är man minderårig. (Emmy)

Emmy menar utifrån vinjetten att inga omständigheter spelar någon roll i hennes bedömning med hänvisning till myndighetsåldern. Hon hade oavsett framkommen information särat på flickan och hennes make i vinjetten. Det innebär att det inte längre

blir en fråga om att göra en individuell bedömning. Taylor (2006:191) menar att i skildringar av tankegångar och ageranden så kan socialarbetare försköna bilden av sig själv i sin yrkesroll för att framstå som kompetent. Det innebär att den ambivalenta aktören inledningsvis kan ha svarat på ett önskvärt sätt vad gäller till exempel att deras bedömningar ska utgå från barnets bästa enligt Socialstyrelsens (2016b) riktlinjer, men efter att ha tagit del av vinjetten ändå ger svar som inte tar hänsyn till centrala faktorer som dessa principer rymmer såsom att göra individuella bedömningar. Lipsky (1980:15) menar att gräsrotsbyråkratens handlingsutrymme är nödvändigt för att kunna ta hänsyn till den mänskliga dimensionen och för att kunna göra individuella bedömningar. Vidare beskrivs att det behövs en balans mellan medmänsklighet och byråkrati men i Emmys resonemang framställs byråkratin som det vägledande. Hon utgår inte längre från barnets bästa i sin bedömning, då barnets bästa innebär att göra individuella bedömningar med hänsyn till barnets mognad, vilja och övriga omständigheter i barnets liv.

7.6.4 Principfast aktör

Med den principfasta aktören avser vi socialsekreterare som tar ett aktivt moraliskt ställningstagande men utan att reflektera kring omständigheter. Den principfasta aktören står fast vid sitt ställningstagande oavsett vilken information som framkommer. Till skillnad från den byråkratiska aktören, som utgår från lagar och riktlinjer i sin argumentation så har den principfasta aktören en ståndpunkt utifrån en uppfattning om vad som är rätt och fel. Aktören använder sig av det som av Persson & Wästerfors (2009) beskrivs som ett rättfärdigande, där aktören framställer sina handlingar som de rätta handlingarna i situationen. Marja, som är ett exempel på en principfast aktör, menade att det inte finns något moraliskt dilemma i bedömningen av vinjetten:

Moraliskt dilemma... jag vet inte, jag är ganska trygg i vad jag tycker.
Alltså lite i att det är okej där [Syrien], ni kan göra det där men här
måste ni också förstå att det inte är okej. (Marja)

Marja menar att hon är trygg i vad hon tycker och att det enligt henne inte finns ett moraliskt dilemma när det kommer till bedömningar som avser placeringen av barn som är gifta. Marjas argument utgår ofta från hennes egna åsikter och hon använder sig sällan

av lagen eller riktlinjer för att motivera sitt ställningstagande. Vid något tillfälle medger hon även att hon inte är så insatt i lagstiftningen. Marja menar också, utan att känna till detaljer om flickan och makens relation, att det skulle vara bra att förhindra dem från att träffas. Citatet nedan illustrerar detta:

Sen är ju frågan hur man hade kunnat förhindra dom till att träffas och det där, det vet jag inte riktigt hur vi hade lyckats med. (Marja)

Marja vet inte om hon hade lyckats med att förhindra dem från att träffas men vi tolkar det som att hon skulle göra det om hon hade möjlighet till det. Marja har en stark ståndpunkt i relation till vinjetten redan från början utan att ha särskilt mycket information kring flickan och hennes make. Det kan dras paralleller mellan den principfasta aktören och Hagelunds (2009) beskrivning av den auktoritära strategin där det inte finns utrymme för kompromisser, utan det handlar om att uppnå ett högre syfte. Dilemmat ogiltigförklaras genom att det omvandlas till en rangordning av värderingar. Marja menar att flickan måste fokusera på sig själv och vill således inte att flickan träffar sin make. Vi tolkar det som att det högre syftet för Marja är att rädda flickan från äktenskapet, eftersom att henne uppfattning är att barnäktenskap är oacceptabelt.

7.7 Avslutande analys

I detta avsnitt redogör vi för vår avslutande analys, där vi lyfter fram de aspekter som har varit centrala för studiens syfte som är att undersöka hur socialsekreterare identifierar, resonerar kring och hanterar de moraliska dilemman som kan uppstå i handläggningen av placering av barn som är gifta. Vi kommer här även att återknyta till våra teman: moraliska dilemman, moraliska resonemang, handlingsutrymme samt strategier i hanterandet av dilemman såsom vi ovan har kategoriserat i aktörskap. Det gör vi genom att lyfta fram de svar vi har fått på våra frågeställningar under respektive rubrik nedan.

7.2.1 Hur resonerar socialsekreterarna kring barnets bästa i bedömningar som avser gifta barn?

Socialsekreterarnas resonemang angående vad som är barnets bästa i det fiktiva fallet är mer inriktat på rättigheter och tillgång till samhällets tjänster snarare än kopplat till

avvägningarna som ska göras inom principen i sig. Universella principer får en stor betydelse i socialsekreterarnas bedömningar av vad som är barnets bästa för flickan i vinjetten. Socialsekreterarnas svar är i linje med Nussbaums (2000:110) resonemang kring att staten ska tillhandahålla en social grund för utvecklandet av de mänskliga förmågorna. Flera av socialsekreterarna menar att de har ett ansvar gällande att ge flickan tillgång till samhällets resurser. Trygghet och skydd är också viktiga aspekter för många av socialsekreterarna. En del av informanterna menar även att det är betydelsefullt att titta på relationen och vilken påverkan den har på flickan. Flera socialsekreterare menar att barnets vilja har en betydelse men att det inte är likställt med barnets bästa. I det fiktiva fallet fick flickans vilja ofta en liten betydelse då många menade att andra faktorer, såsom lagstiftning eller skydd, vägde tyngre.

Det framkommer vidare att kultur har föga betydelse för socialsekreterarnas bedömningar av barnets bästa, trots att hänsyn till kulturella värden ska tas när barnets bästa ska konkretiseras (Schiratzki 2005). Flera socialsekreterare menar att deras huvudfokus är "här och nu" och att de bemöter och bedömer flickans situation som om hon vore en svenskfödd flicka. Detta tyder också på att universella värden, såsom att alla ska ha samma rättigheter, blir viktigare än det enskilda barnets bästa. Vi kan således konstatera att många av socialsekreterarna inte utgick från det individuella barnets bästa i det fiktiva fallet, utan hänvisade till andra principer eller lagar. Vi tolkar det som att det "allmänna goda" många gånger prioriteras framför det enskilda barnet. Det kan jämföras med den auktoritära strategin (Hagelund 2009:92) där ett högre syfte blir viktigare utifrån en rangordning av värderingar. Det kan innebära att många av socialsekreterarna värderar att barnäktenskap inte ska accepteras i Sverige högre än det enskilda barnets bästa. I detta upplever vi att det uppstår en konflikt mellan struktur och individ, där det blir en fråga om att offra några för det "allmänna goda". Det blir upp till socialsekreteraren att göra avvägningen mellan de universella rättigheterna och det enskilda barnets bästa utifrån sitt handlingsutrymme. Detta dilemma synliggörs av flera av socialsekreterarna.

7.7.2 Vilka resonemang förs kring de moraliska dilemman som kan uppstå?

De flesta resonemang som förts kring moraliska dilemman har varit i förhållande till barnets bästa och kultur. De dilemman som vi uppfattat som centrala inbegriper konflikter mellan principer och lagar såsom att väga in barnets bästa i förhållande till lagstiftning,

mellan att följa det som anses "rätt" eller att utgå från vad som skulle vara det bästa alternativet för barnet men även hur organisatoriska begränsningar kring boendeformer kan vara en motsättning till att agera utefter barnets bästa. En dimension av dilemmat, så som vi ser det, ligger i konflikten mellan den universella och relativistiska synen på barnets rättigheter och kultur. Uppfattningen om vad som gällde att antingen handla "rätt" eller beakta det enskilda barnets behov bottnar i att det finns en universell idé om vad som är rätt och fel (Katiuzhinsky & Okech 2002). Den relativistiska synen utgör en motsättning till det perspektivet eftersom det tar hänsyn till kontext och utfall. På så vis menar vi att den enskilde socialsekreteraren hamnar i ett dilemma när avvägningar mellan dessa två värden ska göras.

Vi fann att avvägningar kring universella och relativistiska perspektiv kunde appliceras särskilt på de intervjuer som vi gjorde med två socialsekreterare som arbetar i samma kommun, inom samma organisation. Vi uppfattade från den ena socialsekreteraren att hänsyn till kultur kan vara det som avgör vad som är bäst för barnet medan den andra socialsekreteraren exemplifierar dilemmat ytterligare genom att hävda att för stor acceptans av kulturella aspekter i förlängningen bidrar till en acceptans av förtryck som inte är förenligt med de universella mänskliga rättigheter vars grunder barnkonventionen vilar på. Vi ser det också som olika exempel på hur den enskilde socialsekreteraren väljer att använda sitt handlingsutrymme utifrån sina egna uppfattningar om vad som kan vara det minst oönskade utfallet i sina bedömningar och hur de resonerar kring sitt ansvar i den situationen. Den enskilde socialsekreterarens möjligheter att välja hur handlingsutrymmet ska användas belyses av dessa exempel, då de arbetar inom samma organisation.

7.7.3 Vilka variationer i hanteringen av dilemman finns?

Vi har funnit skillnader i socialsekreterarnas svar om hur de hanterar dilemman och det är efter dessa variationer som vi har kunnat placera in dem i olika aktörskap. Trots att aktörskapen är att betrakta som grovt förenklade så har de varit användbara för att belysa olikheterna i hur de skulle hantera dilemman. Den byråkratiska aktören och principfasta aktören har vissa likheter då de båda svarar liknande på dilemmat i sig men med olika argument. Den byråkratiska aktören tog ett passivt ställningstagande med hjälp av lagstiftning, riktlinjer eller andra omständigheter medan den principfasta aktören tog ett

aktivt ställningstagande utifrån den egna uppfattningen kring barnäktenskap. Varken den byråkratiska aktören eller den principfasta aktören gjorde en individuell bedömning utifrån det enskilda barnet. Den moraliska aktören är också en aktiv aktör men var mer reflekterande än den byråkratiska och principfasta aktören samt var mer inriktad på omständigheter kring flickan i vårt fiktiva fall till skillnad från dem.

Den ambivalenta aktören är liksom den moraliska aktören reflekterande men motsägelsefull i sina svar, vilket vi menar tydliggörs när denne genom sitt resonemang om barnets bästa framstod som en aktiv aktör men sedan snarare framställdes som en passiv aktör när dessa principer skulle appliceras på det fiktiva fallet. Hur tolkning och användning av principer anpassas menar vi kan liknas vid Hagelunds (2009) repertoarer av svar där mångfaldsarbetarna tar på sig en aktiv eller passiv roll beroende på hur de väljer att använda sig av principer för en specifik situation. Således menar vi att det kan uppstå en skillnad i teori och praktik vad gäller att hantera dilemman.

7.7.4 Hur kan vi förstå variationerna i hanteringen av dilemman?

Vi menar att aktörskapen kan förklaras utifrån socialarbetarens roll i förhållande till olika dimensioner av handlingsutrymme: samhälle, organisation och individ. Då socialarbetaren har en moralisk funktion att spegla samhällets värderingar utåt, kan det tänkas påverka hur de använder sitt handlingsutrymme och deras handlande i sig (Manning 1997). Alla aktörer är oundvikligen influerade av samhällets värderingar i sina resonemang eftersom att det genomsyrar alla lagar och riktlinjer de fattar beslut utifrån. På så sätt är alla aktörer mer eller mindre byråkratiska i grunden eftersom de måste ta hänsyn till de begränsningar som finns utifrån organisation och samhälle.

Vad gäller den strikta tillämpningen som den byråkratiska aktören till stor del tar fasta på finns det även kopplingar till samhällsstrukturen då verksamhetens karaktär och riktlinjer för den målgrupp de arbetar med är påverkade av det politiska klimatet i samhället (Johansson 1992). Då skärpt lagstiftning mot barnäktenskap syftar till att skydda barn mot tidiga äktenskap så reagerar det omgivande samhället med kritik då socialtjänsten samplaceras gifta barn med deras vuxna makar. Socialstyrelsens (2016b) reaktion har då blivit att skapa övergripande riktlinjer för hur socialsekreterare ska arbeta med ensamkommande som är gifta. Det kan ses som en växelverkan mellan samhället

(politiken) och organisation som i sin tur kan ha en inverkan på hur handlingsutrymmet formas på den enskilde socialsekreterarens bord. Därför kan det vara en trygghet för de byråkratiska aktörerna att hänvisa till lagstiftning och riktlinjer då de samtidigt återspeglar de värderingar som finns i samhället.

De socialsekreterare som vi intervjuade hade olika stort handlingsutrymme, vilket blev tydligt utifrån Johanssons (1992:63) begrepp regel-bundenhet som innefattar organisationens reglering och hur strikt tillämpningen är. Alla socialsekreterare hade emellertid ett stort inflytande i placeringsbesluten som fattades. Den byråkratiska och ambivalenta aktören utnyttjar inte sitt handlingsutrymme i det fiktiva fallet, medan den moraliska aktören gör det. Vi tolkar det som att den principfasta aktören eventuellt skulle utnyttja sitt handlingsutrymme mer för något som går i enlighet med dennes värderingar. Enligt vår analys uppstår skillnaderna i hur socialsekreterarna upplever sitt handlingsutrymme, framförallt i att de tolkar och använder sitt handlingsutrymme olika. Socialsekreterarna som jobbar med ensamkommande barn behöver ta hänsyn till de organisatoriska ramar de verkar inom samtidigt som de har en viss handlingsfrihet i mötet med barnen för att försöka möta det specifika barnets behov (Johansson 1992). Exempel på hur det har tagit sig i uttryck i våra intervjuer är när Gordana beskrev att hon inte har möjlighet att placera flickan tillsammans med maken, även om hon hade velat, på grund av de boendelösningar de har inom organisationen. Linda däremot står för ett exempel där klientens vilja har ett inflytande över hur hon väljer att använda sitt handlingsutrymme när hon menar att hon, om ett behov anses föreligga, kan leta efter en boendeform som är fungerande för dem att bo i.

Oavsett samhällliga och organisatoriska begränsningar så ligger en betydande del av bedömningarna och besluten på individens bord. Johansson (1992:52f) menar att gräsrotsbyråkratens roll innefattar en balansgång mellan ett personligt och ett byråkratiskt beteende. Det kan beskrivas som en konflikt mellan medmännisklighet och att representera organisationen, inom vilken gräsrotsbyråkraten ska göra sina bedömningar. Enligt vår analys befinner sig våra aktörer på olika sidor av den skalan. Den byråkratiska och principfasta gör en, aktiv eller passiv, avvägning som landar i det byråkratiska beteendet medan den moraliska hamnar på den personliga och medmänniskliga sidan. Den ambivalenta kan sägas utgöra en kombination av dessa två. Vi vill hävda att det till stor

del är den individuella socialsekreterarens val hur denne vill göra den avvägningen och i förlängningen använda sitt handlingsutrymme. Vi tolkar det som att Lipsky (1980) menar att gräsrotsbyråkratens handlande till stor del beror på gräsrotsbyråkratens personliga resurser, i form av bland annat erfarenheter. Forskning har berört att även personliga värderingar kan ha stor inverkan på hur socialarbetare handskas med moraliska problem, då riktlinjer inte rymmer den mänskliga dimensionen (Keinemans & Kanne 2013; Mattison 2000). Sammantaget menar vi att det skulle kunna vara en del av förklaringen till varför våra aktörer svarar så olika på dilemman som kan uppstå i handläggningen av ett gift barn, trots att de har förhållandevis lika förutsättningar i sin yrkesroll utifrån både samhälls- och organisationskontext.

Genom vår analys av aktörskapen så menar vi att det finns en påtaglig maktdimension. Som Lipsky (1980) beskriver det så har gräsrotsbyråkrater en betydande makt i förhållande till andra människors liv. Vi menar att olikheterna i aktörskapen kritiskt kan och bör granskas då socialsekreterarna har ett stort inflytande över grundläggande delar av de ensamkommande barnens liv. En maktaspekt förstärks ytterligare utifrån att barnet dessutom är under myndighetsålder och inte alls bär samma kunskaper om majoritetskulturen, lagar, normer och rättigheter som socialsekreteraren (Johansson 1992:53). Utifrån våra aktörskap kan vi konstatera att ett ensamkommande barn som är gift får olika bemötande och behandling beroende på vilken aktör barnet träffar, även inom samma organisation.

8. Avslutande diskussion

Syftet med vår uppsats var att undersöka hur socialsekreterare identifierar, resonerar kring och hanterar de moraliska dilemman som kan uppstå i bedömning av barnets bästa i handläggning av barn som är gifta. De frågor vi ville ha svar på var hur socialsekreterarna resonerar kring barnets bästa i bedömningar som avser gifta barn, upplevelser av och resonemang kring moraliska dilemman och vilka variationer som finns i socialsekreterarnas strategier för att hantera dilemman. Vi upplever att vår vinjett har varit ett användbart verktyg för att kunna fånga socialsekreterarnas resonemang. Vår avsikt med våra faser var att gå in med ett öppet sinne kring vilka faktorer som kunde tänkas påverka socialsekreterarnas bedömningar. Vidare har teorin om gräsrotsbyråkrati

varit användbar för att förstå socialsekreterarnas roll i förhållande till olika dimensioner av handlingsutrymme, vilket har hjälpt oss att förstå och förklara olikheten hos aktörerna. Teorin om universella värden anser vi har kunnat appliceras på de resonemang som socialsekreterarna har fört kring dilemman.

Socialsekreterarna resonerar relativt lika avseende principen barnets bästa när den behandlas i allmänhet. Det är när principen har applicerats på det fiktiva fallet som de stora skillnaderna har uppstått, där socialsekreterarna gör olika i sina avvägningar mellan individ och struktur, universella värden och kultur samt medmänsklighet och byråkrati. Barnets ålder får en stor betydelse i bedömningarna och vägs mot barnets bästa och kulturella aspekter. En intressant infallsvinkel var att trots ett enhetligt framhållande av att det är viktigt med att visa kulturell hänsyn och respekt så var det endast var ett fåtal av våra informanter som övervägde ett förhållande mellan barnets bästa och kulturell kontext. Barnets vilja får dock en mindre betydelse i förhållande till barnets ålder med hänvisning till lagstiftning och skydd. Socialsekreterarna rangordnar de principerna olika, vilket gör att de identifierar och hanterar dilemman på olika sätt. Vidare får de universella principerna företräde, trots att forskning betonar vikten av att gräsrotsbyråkrater bör sträva efter en balans mellan mångfald och universella rättigheter (Hagelund 2009; Katiuzhinsky & Okech 2002).

Olikheterna i aktörskapen kunnat förklaras med hjälp av det som formar gräsrotsbyråkratens handlingsutrymme: samhälle, struktur och individ. Vår analys landar i att det är att det är den enskilde socialsekreteraren som blir mest avgörande för hur handlingsutrymmet används och därmed vilket bemötande ett gift barn får. Vi har även funnit att det i flertalet fall uppstår motsättningar i retorik och praktik för de socialsekreterare som angett att de inte har handlingsutrymme till att göra individuella bedömningar, även om sådana bedömningar framhålls i Socialstyrelsens riktlinjer som de säger sig följa. Riktlinjerna kan dock inte sägas ta hänsyn till de dilemman som uppstår i bedömningarna socialsekreterarna ska göra inom sitt handlingsutrymme. Det blir vidare tydligt att riktlinjer inte har en betydande roll för hur socialsekreterarna handskas med dilemman i vår studie, i enlighet med forskning (Keinemans & Kanne 2013; Hagelund 2009; Mattison 2000). Följaktligen menar vi att det är hur gräsrotsbyråkraten väljer att

tolka och använda sitt handlingsutrymme som påverkar vilken strategi som används, vilket vi menar delvis kan förklara aktörskapen.

En konsekvens av variationerna hos aktörerna kan möjligen bli att en gift flicka får olika bedömningar om vad som är hennes bästa beroende på vilken socialsekreterare hon hamnar hos, vilket skulle kunna gå emot principer om rättssäkerhet och transparens. Det kan därtill tänkas att utformningen av insatser och deras beslutsfattande kan skilja sig åt avsevärt. Det kan även betraktas som problematiskt utifrån en asymmetrisk maktrelation där socialsekreterarens bedömning styr utfallet. I och med att barnäktenskap är ett ökande fenomen i samhället kan det konstateras att det behövs klara direktiv och viss enhetlighet i att barn som är gifta bemöts utifrån samma grunder. Vidare är en öppen dialog om hur socialsekreterarna handskas med dessa dilemman som de möter i allt större utsträckning nödvändig. På så vis menar vi att det är viktigt att medvetandegöra skillnader i bedömningarna av barnets bästa hos den enskilde socialsekreteraren för att tillförsäkra de gifta barnen rättvisa bedömningar utifrån det enskilda barnets behov. Om skillnaderna synliggörs kan socialsekreterarna i förlängningen utveckla verktyg för att hantera dessa på andra sätt än att enbart hänvisa till lagstiftning eller egna värderingar.

Våra nyfunna tankar utifrån vår studie är att det hade varit intressant att ta del av en studie som innefattar en analys om huruvida kulturella förkunskaper och fördomar hos socialsekreterare kan ha en påverkan i handläggning avseende barn som är gifta. Då våra resultat inte kan sägas vara representativa för hur socialsekreterare i allmänhet handskas med dilemman så hade vi funnit det intressant om en liknande studie genomfördes med en kvantitativ metod för att få ta del av fler socialsekreterares resonemang och svar på de dilemman som kan uppstå.

9. Referenser

Akademikerförbundet SSR (2013) Etik i socialt arbete- etisk kod för socialarbetare.
https://akademssr.se/sites/default/files/files/etik_i_socialt_arbete.pdf [hämtad 2016-12-14]

Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) (2015) Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen. I: Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. 2 uppl. Stockholm: Liber.

Banks, Sarah & Williams, Robin (2005) Accounting for Ethical Difficulties in Social Welfare Work: Issues, Problems and Dilemmas. *The British Journal of Social Work*, 35 (7): 1005-1022.

Barnombudsmannen (2016a) *Skyddet mot barnäktenskap måste stärkas*
<https://www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/vart-arbete/skrivelser/2016/7/skyddet-mot-barnaktenskap-maste-starkas/> [hämtad 2016-12-16]

Barnombudsmannen (2016b) *Barnkonventionen*
<https://www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/barnkonventionen/> [hämtad 2016-12-13]

Bryman, Alan (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2uppl. Stockholm: Liber.

Eriksson-Zetterquist, Ulla & Ahrne, Göran (2015) Intervjuer. I: Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. 2 uppl. Stockholm: Liber.

Dane, Louise (2015) Europadomstolen och barnets bästa. *Förvaltningsrättslig Tidskrift*. :2

<http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:813365/FULLTEXT01.pdf> [hämtad 2016-12-14]

Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (2009) Kvalitativ forskning och kvalitativ analys. I: Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (red.) *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber.

Hagelund, Anniken (2009) Dealing with the dilemmas: integration at the street-level in Norway. *International Migration*, 48 (2): 79-102.

Jergeby, Ulla (1999) *Att bedöma en social situation- tillämpning av vinjettmetoden*. Stockholm: Norstedts.

Johansson, Roine (1992) *Vid byråkratins gränser: om handlingsfrihetens organisatoriska begränsningar i klientrelaterat arbete*. Lund: Arkiv

Katiuzhinsky, Anna & Okech, David (2014) Human rights, cultural practices and state policies: Implications for global social work practice and policy. *International Journal of Social Welfare*. 23(1): 80-88.

Keinemans, Sabrina och Kanne, Mariël (2013) The Practice of Moral Action: A Balancing Act for Social Workers. *Ethics and Social Welfare*, 7 (4): 379-398.

Kälvemark, Sofia et al. (2004) Living with conflicts-ethical dilemmas and moral distress in the health care system. *Social Science & Medicine*, 58 (6): 1075–1084.

Lövgren, Veronica, Hildur, Kalman & Sauer, Lennart (2012) Känsliga personuppgifter-mellan prövning och forskningspraktik. I: Hildur, Kalman & Lövgren, Veronica (red.) *Etiska dilemman*. Malmö Gleerups.

Lipsky, Michael (1980) *Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services*. New York: Russell Sage Foundation

Manning, Susan (1997) The Social Worker as Moral Citizen: Ethics in Action. *Social Work*. 42(3): 223-230.

Mattison, Marian (2000) Ethical decision making: The person in the process. *Social Work* 45(3): 201-212.

May, Tim (2001) *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.

Migrationsverket (2016) *Är du gift? Utredning och handläggning av barn som är gifta*. <http://kunskapsbanken.nck.uu.se/nckkb/nck/publik/fil/visa/520/Utreddning%20av%20h%20ndl%C3%A4ggning%20av%20barn%20som%20%C3%A4r%20gifta.pdf> [hämtad 2016-10-26]

Mohanty, Chandra Talpade (2003) *Feminism utan gränser. Avkoloniserad teori, praktiserad solidaritet*. 2uppl. Hägersten: TankeKraft Förlag.

Nationalencyklopedin (2016) *idealtyp*.

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/idealtyp> [hämtad 2016-12-29]

Nussbaum, Martha C (2000) *Kvinnors liv och social rättvisa*. Borås: Bokförlaget Daidalos

Persson, Tove och Wästerfors, David (2009) ”Such Trivial Matters:” How staff account for restrictions of residents’ influence in nursing homes. *Journal of Aging Studies*, 23(1): 1-1.

- Regeringen.se (2016) *Barnkonventionen blir svensk lag*.
<http://www.regeringen.se/rattsdokument/statens-offentliga-utredningar/2016/03/sou-201619/> [hämtad 2016-12-13]
- Schiratzki, Johanna (2005) *Barnets bästa i ett mångkulturellt Sverige*. 2uppl. Uppsala: Iustus Förlag.
- Socialstyrelsen (2016) *Frågor och svar om ensamkommande barn som är gifta*
http://www.socialstyrelsen.se/fragorochsvar/ensamkommandebarnsomargifta#anchor_2
[hämtad 2016-10-27]
- Socialstyrelsen (2016b) *Ensamkommande barn och unga. Handbok om socialtjänstens ansvar och uppgifter*.
<http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/20400/2016-11-8.pdf>
[hämtad 2016-12-20]
- Taylor, Carolyn (2006) Narrating significant experience: reflective Accounts and the Production of (Self) Knowledge. *The British Journal of Social Work*, 36 (2): 189-206.
- UNICEF (2009) Barnkonventionen. *FN:s konvention om barnets rättigheter*.
<http://unicef-porthos-production.s3.amazonaws.com/barnkonventionen-i-sin-helhet.pdf>
[hämtad 2016-12-23]
- Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> [hämtad 2016-10-26]
- Welchman, Hossain & Bredal (2005) Tackling forced marriages in the nordic countries: between womens rights and immigration control. I: Hossain, Sara & Welchman, Lynn (red.) *Honour: Crimes, Paradigms and Violence Against Woman*. London: Zed Books.

Wolanik Boström, Katarzyna & Öhlander, Magnus (2012) En utsatt elit?- Etiska överväganden i en studie om polska läkare i den svenska vården. I: Kalman, Hildur & Lövgren, Veronica (red.) *Etiska dilemman*. Malmö: Gleerups.

Svensk författningssamling och SOU

SFS 1904:26 s 1. *Lag om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmyndarskap*

SFS 1962:700. *Brottsbalk*

SFS 1987:230. *Äktenskapsbalk*

SFS 1994:137. *Lag om mottagande av asylsökande m.fl.*

SFS 2001:435. *Socialtjänstlag*

SOU 2012:35. *Stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap*. Betänkande av Utredningen om stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap

SOU 2016:19. *Barnkonventionen blir svensk lag*. Betänkande av Barnrättighetsutredningen.

Bilaga 1: Vinjetten

Fas 1:

En orosanmälan har inkommit från Migrationsverket angående en ensamkommande 16-årig flicka från Syrien som sökt asyl och hon har anvisats till kommunen du jobbar i. Enligt migrationsverkets uppgift är flickan gift med en 21-årig make som även han är från Syrien. Maken har redan blivit anvisad till ett anläggningsboende via Migrationsverket men de båda önskar ett boende tillsammans i kommunen.

Fas 2:

I ett enskilt samtal berättar flickan att hon är gravid. Hon uppger att hon är glad över att få bilda familj, men vid frågor om hennes äktenskap och frågor som rör hennes make svarar hon tvekande och kortfattat.

Fas 3:

I ett andra samtal uppger flickan att de har gift sig i ett flyktingläger enligt deras föräldrars önskan men säger samtidigt att äktenskapet inte har ingåtts mot hennes vilja.

Bilaga 2: Intervjuguide

Inledande frågor:

Vad är din ålder?

Vad har du för kön?

Vad har du för utbildning?

Hur länge har du varit yrkesverksam?

Hur länge har du arbetat specifikt med placering av ensamkommande barn?

Har du haft ett ärende som involverat placering av ett gift barn?

Efter presentation av fas 1:

Hur skulle du gå vidare?

Vilken information skulle vara viktig att inhämta?

Vilket skulle tala för en placering tillsammans?

Vilket skulle tala emot en placering tillsammans?

Vilket beslut skulle du fatta utifrån den information du har i nuläget? Varför?

Vilken betydelse har åldern?

Efter presentation av fas 2:

Förändrar denna information situationen gällande placering av flickan? Om ja, hur? Om nej, varför inte?

Efter presentation av fas 3:

Förändrar denna information situationen gällande placering av flickan? Om ja, hur? Om nej, varför inte?

Uppföljande frågor:

Hur skulle du beakta barnets bästa i detta ärende?

Hur tänker du i allmänhet kring principen om barnets bästa?

Upplever du att principen om barnets bästa kan hamna i konflikt med andra principer och lagar? I så fall, hur löser man det?

Har du/ni ett särskilt tillvägagångssätt när dessa konflikter uppstår eller ser det olika ut från fall till fall?

Hur tänker du kring kulturella aspekter? Påverkar det din bedömning?

Hur tror du att de svenska normerna påverkar din tolkning av barnets bästa?

Upplever du att det finns en moralisk aspekt/ett moraliskt dilemma? I så fall, hur påverkar det dina bedömningar?

Handlingsutrymme:

Finns det några riktlinjer kring barn som är gifta på arbetsplatsen? I så fall, hur ser de ut?

Hur påverkar de riktlinjer (även allmänna) som finns på arbetsplatsen dina bedömningar?

Har du någon gång frångått riktlinjerna? Varför/varför inte?

Hur ser beslutsprocesserna ut kring placering av ensamkommande barn?

Vilken roll har du i beslutsfattandet?

Vilken roll har chefen för beslutsfattandet?

Upplever du att du får stöd på arbetsplatsen i ditt beslutsfattande? Om ja, hur ser det ut?

Bilaga 3: Informationsbrev

Hej!

Vi heter Liz Kyrklund och Linnéa Hagnell och vi är två studenter som läser termin 6 på socionomprogrammet vid Lunds Universitet. Det innebär att vi under denna termin skriver vår kandidatuppsats i socialt arbete. I vår studie vill vi undersöka hur socialsekreterare som arbetar med ensamkommande resonerar kring barnets bästa i handläggningen av barn som är gifta och är därför intresserade av att intervjua socialsekreterare som arbetar med ensamkommande barn. Vi beräknar att intervjun tar drygt 45 minuter. Vi planerar att genomföra semi-strukturerade intervjuer som kommer inledas med en vinjett, där vi har konstruerat ett fall som vi sedan kommer ställa frågor utifrån. Vi bifogar den första delen av den vinjett vi har tänkt utgå från i intervjun.

I arbetet med vår uppsats har vi Vetenskapsrådets etiska riktlinjer som utgångspunkt för att garantera att studien genomförs på ett etiskt försvarbart sätt. Deltagandet är helt frivilligt och intervjupersonen kan närhelst avbryta sin medverkan utan konsekvens. Vidare kommer intervjupersonerna anonymiseras och uppgifter som vi får in kommer inte användas till någonting annat än till vår uppsats.

Vi önskar att få använda oss av en diktafon om du godkänner detta. Den vill vi använda för att korrekt kunna återge vad som har sagts under intervjuerna. Den inspelade informationen ämnar vi att radera efter transkribering.

Vi förstår att ni har mycket att göra och vi är tacksamma för din tid. Vi uppskattar verkligen att vi får ta del din erfarenhet! Vid frågor eller funderingar kontakta gärna oss eller vår handledare på nedanstående mailadresser för mer information.

Med vänliga hälsningar

Liz & Linnéa

Liz Kyrklund: XXXXXX

Linnéa Hagnell: XXXXXX

(Handledare) Malin Arvidson: XXXXXX